

Gubcsi Lajos
... a Kő marad...

(Megírta Wass Albert is.)

Gubcsi Lajos

... a Kő marad...

G Marketing & Média Kft. Budapest 2020

© Gubcsi Lajos PhD

Design Gubcsi Előd

Kő Pál szobrászatát sokan megéneklék majd.

Én laikusként a barátomról, az egyszerű, ki-
tárt szívű emberről írom a memoárt.

Az én Kőpalim

Amint eszembe jutott a szikla – könnyen történt így, mert Pali temetése órájában egy erre a célra megkeresett sziklán ücsörögtem a Mátrában magányban mélázva -, azonnal Wass Albert hazaszerelme hasított belém a híres sorral: a kő marad. Üzenet haza. S Pali most már amonnan üzen haza. Nem kell erőlködnie. Halljuk, ha meg sem szólal. De erre képtelen. Inkább mondja a magáét, hogy közben is szerethessen bennünket anekdotáival, fáradhatatlan tanácsaival, egyszerűen megérthető igazságaival.

*s a sújtó kéz is szent jóvátétellel
hasznos anyaggá vált a föld alatt...
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad...*

Soha emberben nem találtam ekkora elfogadást mások iránt. Türelmet, melyből most alig van. Áttételek nélküli szeretetet, mely manapság ritkán ér el hozzánk. Felmagasztalást, melyre oly sok szükségünk van.

Soha nem akartam semmilyen elnök lenni. De neki csak „Gubcsi Lajos Elnök Úrnak!” voltam minden megcímzett levelében. Nem spórolt. Hatalmas borítékban küldte mindig 6-8 oldalas leveleit rajzokkal gazdagítva. Az egyetlen ember volt, aki soha nem felejtette el leírni áldásait a családomra, kis gyerekeimre. Utolsó gondolata mindig erről szólt. Telibe is talált vele. És ő nyilván tudta ezt.

Azért nevezett Elnök Úrnak, mert egyszerre röhögtünk mindenben, és látta, ahogyan én elnevetem magamat e megszólítást olvasva. De volt ebben a nagy E-ben és Ú-ban más is. Megállíthatatlan biztatás több évtizeden át, nehogy feladjam valaha is, hiszen én E Ú vagyok, kötelességem van. És mert ismerem gondolatait, benne volt a titulusbán a röhögés és a kitartás mellett még egy Kő-érzés: az elismerés. Varázsa ebben is rejlik: soha nem félt elismerni mások tetteit, azok célját és értelmét, rendeltetését, kicsit és nagyot, mert tudta: csak az önérzetében lobogó ember él örömteli, alkotó életet, a megbántott, a szorongásra és félelemre készített valamikor majd szolgálává válik. Kiszolgáltatottá. Pali ezt nem tudta volna elviselni. Azt hiszem, magában zokogott, ha kettétört sorsokat, félbeszakadt életeket, ellökött embereket látott. És mivel mindig vagyunk ilyenek is mindnyájan, néha, vagy sokszor, volt oka e csendes zokogásra.

Az igazi, megértő részvétre.

Nem tudom, honnan merítette ezt a különös, beleérző képességét. Nyilván a származásából, főleg abból, hogy ezt soha, egyetlen percre sem felejtette el, büszke volt rá, tudta és érezte, hogy ő attól kő. Alföldi parasztvér a hegyek alatt. Heves. Ahol született.

Heves? Nem. Soha nem láttam annak. Még dühösnek sem. Nyilván nem láttam

élete minden helyzetében, csak azokban, amelyekben részt vehettem. Azokban ő volt a totális kiegyensúlyozottság. Sejttem, hogy nekem szánta ezt így. Kellett, mert emberből volt, hogy ő is üvöltsön, kiboruljon, sírjon, verjen és verjék... Vagy mégsem?

*és miként hirdeti a Biblia:
megméretik az embernek fia,
s ki mint vetett, azonképpen arat,
mert elfut a víz, és csak a kő marad,
de a kő marad.*

Én csupán egyetlen arcát láthattam. Az örökké vidám, szándékosan csetlő-botló okos emberét, aki soha nem várja el, hogy esze, tehetsége és sikere terheljen másokat. Akkor inkább csetlik-botlik egy kicsit. S nevet rajta.

Talán leírom még e könyvben később, de inkább rögzítem most. Soha senkit nem ismertem életemben, akivel, akin, akiért annyit röhögtem volna felszabadultan, gurgulázva, mint vele. Kezet fogtunk, és egy perc múlva röhögtem valamin. Amit én mondtam. Vagy amit ő. Telefonált, és máris röhögtem. Ő pedig adta a lovat a röhej alá. Ha nekem így jó, legyen! Ő nem röhögött, talán nem is értette az én fuldoklásomat, helyette cöcögött és vette a lapot. Teremtette az én jó kedvemet. Soha nem értettem meg, mi váltotta ki belőlem az iróniának ezt a végtelen folyamatát, ha vele beszélgettem. Már-már attól féltem, hogy megbántom ezzel az állandó fesztelenséggel. Ki vagyok én neki, hogy nem veszem komolyan?

Ez persze álnok kérdés. Soha fel nem tette volna. Értette ő, pontosan tudta az okot. Azt, hogy szükségem van a felszabadult állapotra, és ez az ő létét érezve erősödik bennem végtelenné. Vagyis: Pali felszabadított. Úgy gondolta: mindenkinek vannak mélyebb, kiismerhetetlen lelki ügyei, és ha nekem az ő jelenléte a röhögésben hozza meg az önfeledt hangulatot, a gondok nélküli lelki kirobbanást, akkor nosza, Elnök Úr, röhögjél nyugodtan, megvárom...

Kivel fogok ezután?

Ő is Lajos, mint én. De akkor miért Pali? És miért Lujos a beceneve, ha Pali? Hát így indult, nézzék csak:

„Eredeti neve: Pataki Lajos, születésekor édesanyja családnevét kapta, majd az elemi iskola beíratásánál édesapja: Maczky Leventének íratta be. Azonban neve miatt a későbbiekben sok bonyodalma akadt, ezért a gimnázium elvégzése után döntötte el, és vette fel véglegesen a Kő Pál nevet.”

A könyv fotói: 1 arc, ezer arcszín: Kő Pál a részünk volt s maradt is. A fotók az Aba Sámuel-szobor avatásán, a 2013. június 8-i gálán készültek, a művész ihletett pillanatait idéztük, s kiemelt szerepét a díjátadásban. Napra 7 évvel a halála előtt.

Samu Géza fontosabb neki

Nem vagyok tájékozott a művészetekben, ma sem, pedig A Magyar Művészetért Díjat 33 éve alapítottam, s azóta 350 fölött lehet az ezen díjjal elismert művészek száma. Nem is értek hozzá. Viszont tudom, kik alkotják a magyar művészet örökösén érvényes gerincét, kiket kell megkérdeznem, kikből álljon a kuratórium. Kikre támaszkodhatok.

Amikor 1987-88-ban kerestük a 13 művészi kategória első díjazottait, véletlenül került eléem Kő Pál neve. Nem ismertem, elkezdtem olvasgatni róla. Nekem ő lett volna a jelöltem. Nem tudta, miért keresem, egyszerűen beszélgetni szerettem volna vele, ezt mondtam neki. Illett a munkámhoz – a Magyar Ifjúság című hetilap főszerkesztője voltam –, egyik hivatásomhoz, a médiához, és az újonnan létrehozott alapítványhoz és díjhoz, A Magyar Művészetérthez.

A kuratóriumnak zseniális tagjai voltak, munkásságuk lefedte az egész művészetet, közéleti gondolkodásuk – magyarságuk ereje – pedig az általam fontosnak tartott nemzeti értékeket.

A számomra ismeretlen Kő Pál – akivel beszélgetve kiderült, hogy gyerekeink iskolatársak – azonnal és rendkívül lelkesen szóba hozta, a díjazástól és a díjtól függetlenül, hogy van a magyar szobrászatnak egy fiatal, félreállított, meg nem értett zsenije. Samu Géza. Őt sem ismertem, legyen az én hibám. Viszont oly’ erős jellemzést kaptam Kő Páltól, hogy felmerült bennem: lehet, hogy Samu Géza lesz az első díjazottunk szobrászat kategóriában?

Elbizonytalanodtam. Rövid életű olvasmányaim alapján én Kő Pált javasoltam volna. Habozás nélkül...

Végül tehát elmondtam neki, hogy nem a pusztán beszélgetni akaró vágy hozott hozzá, hanem meg szerettem volna kérdezni: ha a kuratórium úgy akarná, ő elfogadná-e ezt a díjat. Hallott már róla, ismerte személyesen a kuratórium minden tagját – az egész ország ismerte őket, műfajuk legjobbjai voltak –, lengette a kalapját, mint mondta, de...

Neki megvan mindene. Sikere, elismerése, főiskolai beosztása, tanítványai seregétől, viszont...

Samu Géza elhagyatottan, anyagi gondoktól sújtva él és alkot... megállás nélkül. Mert zseni, és soha nem adja fel. De így? Részvét, elismerés nélkül meddig tart a zsenik ereje? Ne neki adjunk díjat, hanem Samu Gézának. Ő persze nem akar és nem tud beleszólni, ez nem az ő illetékessége. Ő csak annyit tud mondani, hogy ha végül neki adnánk... akkor mindenképpen Samu Gézának adjuk.

Így is történt. 1988-at írtunk, és a Nemzeti Színház színpadára óvatos, bátortalan léptekkel, megilletődve, mint aki a pusztáról jött, a világvégéről érkezett a vakító lámpák alá... színpadra lépett Samu Géza. Soha nem mondtam el neki, ki helyett. Hiszen tényleg minden mellette szólt.

Akkor most ő, Kő következik

Mire eljött a második díjátadás ideje, 1989 decembere, kettészakadt a magyar társadalom. Valójában ezerré, nem ketté. De akkor kétféle hang szólt erősen, Népi-nemzeti és urbánus-kozmopolita. Az MDF és az SZDSZ táboráé. Az MSZ-MP-MSZP hangja vékony egércincogássá vált. Tisztán A Magyar Művészetért szempontjából nézve alaptalanul vált érvénytelenné sok szocialista hang, mert akkorra, a 80-90-es évek fordulójára már nem Aczél György, hanem az ő szerepét átvevő, kulturált, népi kötődésű politikusok is előtérbe kerültek – volna – a művészetek, a kultúra nemzeti irányzatának erősítésében. Őket azonban pártjukkal együtt lesöpörte a sors az áhított színpadról.

A nagy történelmi kavarodásban és számos költözésemben, egzisztenciális helyzetem és általános egyensúlyom többszöri megroppanásában elveszett minden dokumentációm A Magyar Művészetért Díj akkori időszakáról. Kő Pál életrajzában 1990 szerepel e díj átvételét illetően. Bennem viszont 1989 maradt meg. Mindegy, ki is nyomozhatnám, de ez azon úgysem változtat már, hogy mi van az ő életrajzában.

1989 vagy 1990? E szempontból mindegy. Minden szétesett, és semmi sem állt össze. Nekem ez az összkép maradt meg. Megszűnt A Magyar Művészetért Alapítvány és Díj is, hiszen likvidálták teremtő forrását, anyagi háttérét, a Magyar Ifjúságot, s attól teljesen függetlenül, személyre szólóan engem is. A kuratórium 1987-ben még szabadon alkotó tagjai többségükben valamely politikai erő hivatalos vagy áttételes támaszai lettek. Idejüket és energiájukat lekötötte az új dimenzió, amelyben meg akarták találni a saját, kivételes helyüket. Megszűnt tehát...

És mégsem. Valami fenntartotta a díjat, kuratóriumát, szellemét, küldetését. A semmiből folytattuk. Csak nem volt hozzá semmink. Ez így kvadrál.

Palit nem kellett felkeresnem, hogy elfogadná-e, meg mi a véleménye róla, nem kellett leírni a tiszteletköroket, hiszen ez megtörtént – tudta nélkül – az első látogatásom alatt. S mikor megtudta, valaki mást kért.

Önkényesen úgy gondoltam, hogy ezt a díjat már megbeszéltük. Vele. A kuratórium egyetlen mozdulattal mondott közös igent. Ők tudták, hogy nagy művész méltatunk, én csak sejtettem. Perespusztai származása, vagyis a talaj Hevesben, a Jászságban hasonlított a kuratórium több tagjának életforrásához, szinte szövetséget teremtve a tanya, a pusztá gyerekei között. S mivel Pali akkor már mindenki számára ismert művész volt két évtizede, a főiskola kedvenc tanára, gyors emelkedésben a ranglétrán – a szobrászat kategóriában ki is lehetett volna méltóbb jelölt, mint ő. De nem ismertem, csak futólag.

Az első látogatás

Óvatos, tapintatos, tisztességes volt a telefonhangja, amikor először felhívott. Túl voltunk már a díjátadáson, ez első kézfogásokon, de ez nem volt több, mint a megszokott, udvarias viszony az akkor már több, mint harminc díjazottal. És távolról sem volt olyan közeli és baráti, mint a kuratórium tagjaival. Magamra maradtam a díj sorstalanságával, hiszen nyilvánvaló volt, hogy megszűnt minden külső forrása.

Viszont – az alapításkor meghirdetve – 100.000 forint jár vele. Díjanként, csak úgy sallangmentesen, borítékban, aláírás helyett kézfogással. Ez az összeg 1987-89-ben a díjazott művészek két évi fizetésének felelt meg – feltéve, hogy volt fix fizetésük. Nem került ennyibe a kedvenc sztárkocsi, a Zsiguli. Összességében tehát csupán a díjak is igényeltek másfél millió forintot. S a színház, a fogadás, a nyomdai és egyéb költségek. Ennyi pénzt csak az égből küldhettek. De küldtek. Az utolsó pillanatban, a díjátadás előtti utolsó banki zárás utolsó perceiben mindig megvolt – ez akkor délután három órát jelentett. Ha nincs, ha nem lett volna... de megvolt.

Pali sejtette ezt, vagy tudta valahonnan. Esetleg kiszámolta. Azért hívott telefonon, hogy szeretne utólag meglátogatni, és megköszönni. Mondtam, hogy más ügyben szívesen látom, de megköszönni nem kell. Inkább én köszönöm...

Azért eljött. Azzal győzött meg, hogy őt szenvedélyesen érdeкли Makovecz Imre minden háza, de magánháza még nem járt. Megnézhetné-e?

Makovecz alkotó neve össze is kötött bennünket. Mint később kiderült, egy életre. Azt hiszem most is, hogy a puszták örökölt érzése van mögötte... csak az lehet... Pali nem titkolta lelkesedését a ház láttán. Abban a teremben ültünk le, amit én a dolgozószobámnak tekintettem. Egy Makovecz-házban nincsenek szobák. Egy-mással összefüggő terek, termek vannak. Elöttem a kép, amint Pali nem ül le, neki-támaszkodik az egyik tölgyfának. Invitálom székre, de úgy marad végig. Simogatja a fa törzsét. Megfordul körülötte, átkarolja. Furcsa ember, gondolom. De akkor én is az lehetek, ezerszer átkaroltam már minden törzset. A kupolákat nézegeti, azt mondja, hogy aha, aha.

És még hozzáfűzi, hogy ez az egész neki egy szobor.

Aha, mondom én is.

És elkezdjük rágcálni az egy-egy szál kolbászt. Amit hoztál.

De erről majd később, bővebben.

A barátság neve: hűség

Avagy: amikor minden felbomlott, és mégse

Kő Pállal alighogy megismerkedtem meg a közelmúltamból eredő díjam, és az ő hosszú múltjából eredő tehetsége kapcsán, éppen csak kezdet szorítottunk egy életre, és máris felbomlott minden 1990-től. Nem volt többé érvényes semmi. Az én egész két évtizedes élettörténetem minden kerete szertefoszlott. Az övé éppen ekkor kezdett a magasba ívelni. Hihetetlen karrierrek indultak a semmiből, mások elhullottak örökre. Minden adva volt ahhoz, hogy elkerüljük egymást a jövőben, mi közöm hozzád... hiszen leginkább ez történt.

És alattam tényleg megremegett a föld. Hullottam minden irányban. Ekkor, mikor stabilitás kellett volna, elváltam ragyogó családomtól, egyben kétségessé tettem jövőbeli egzisztenciámat. Már korábban kiléptem minden létező hatalmi struktúrából, s nem léptem be egyetlen egybe sem, az általam 1989 őszén létrehozott új pártot is háttérbe löktem rögvest. Nem akartam részt venni a káoszban. Erdély felé vettem utamat, hogy aztán egy súlyos autóbaleset drámai módon kikapcsoljon onnan. Majd Németország, az erős mintaállam felé, hogy pénzügyi tudásomat alkalmassá tegyem a hazai gyakorlatban is – de senkit sem érdekelt itthon, mit szedtem magamra másfél-két év alatt Münchenben, Frankfurtban, Hamburgban.

Egyetlen pontom maradt. A Magyar Művészetért Díj szelleme. Mása nem volt, csak szelleme.

És Makoveczen, talán Sárán kívül az egyetlen ember, aki megértette, miért fontos ez nekem, neki, nekik. Kő Pál lett ezekben az években az atyai barátom. Egyetlen 1990-es kézfogásból percek alatt a legfőbb támaszom. Ismerte és értette a teljes magyar művészvilágot. Mindent megtett, hogy bevezessen rejtelseibe, titkaiba, különleges bizalmi kapcsolataiba. Fényes pálya indult el vele éppen ekkor. Tanácskezes lett a Képzőművészeti Főiskolán, nem sokkal később rektorhelyettes. Láttam, mert elvitt közénk, hogyan bálványozzák a tanítványai. Nem, mint tanárt, hanem mint az ilyen módon újkeletű apjukat. Tagja volt a Kossuth-díj bizottságnak, amelynek korábban soha nem volt ilyen jelentős feladata, hiszen évtizedek pártos ítélezéseit kellett korrigálnia, igazságtételt végrehajtania azok javára, akiket háttérbe szorított Aczél kiválogatós rendszere. Egyenes út vitte Palit a Magyar Művészeti Akadémia tagjai közé is, nem sokkal annak megalakulása után, s nem kis mértékben az én biztatásomra is.

Egyetlen emberre számíthattam, ha külföldi ténykedésem során itthon éltetni kellett A Magyar Művészetértet, melynek akkor az volt a létformája, hogy minden év végén átadunk 12-15 díjat a Nemzeti Színházban. Nem volt, nem is lehetett olyan kiterjedt kapcsolatom a művészvilággal, hogy a kultúra minden területét átlássam, ismerjem alkotóit. Ezért a kuratóriumi döntéseket megelőző szakaszban támpontra volt szükségem, s az olyan fix és kemény volt, mint a Kő. Ha telefonon nem tudtunk egyeztetni külföldről, akkor kérésére hazautaztam, hogy közelebbről is meg-

beszéljünk mindent. S Pali ekkor még nem is volt a kuratórium tagja... de ő volt a közepe a művészek közül. Nem kis társakkal: Sára Sándor, Sík Ferenc, Korniss Péter, Melocco Miklós, Makovecz Imre, Novák Ferenc pótolhatatlan tanácsokkal tette szilárdná a végleges döntéseket.

Ha nincs Pali, feladom. Ha nincs fix barátom a személyében, feladom. Mint ahogyan el is jutottam idáig 1993-ban, 6 évnyi kilátástalan erőfeszítés után. Nem ment, belefulladtam, minden év végére lemerült mindenem. Pénzem, energiám, kedvem, vágyam, jövőm. A díjakat fedező számlákon soha nem maradt egyetlen fillér sem a következő évre, s amit felvettünk a díjátadás utáni pillanatokban, azt én rakosgattam oda a megelőző fél, egy évben, egy-egy jó barát, ismerős megértő támogatását élvezve, ha úgy adta a sors. Ebben Pali sem tudott segíteni, pénzügyekben ártatlan amatőr volt.

Amikor 1993 őszén eljutottam oda, hogy bár terveztük az akkori év végi díjátadást is, nem. Nem megy. Kész. Ennyit sóhajtottam a műtermében a székére és a kolbászosok közé rogyva.

-Vége, Pali. Végleg vége.

-Akkor neked is.

-Fenyegetsz.

-Éppen ellenkezőleg. Jelzem, hogy mi lesz veled, ha abbahagyod.

-Mi?

-Kilövöd magadat. Nem kell hozzá ellenség többé, eltehetik a fegyvereket. Te majd lösz.

-Eszembe sincs, nem vagyok én öngyilkos alkat.

-Pedig ez történik, hallgass ide.

-Már megint ez a hallgass ide, mindig ezt mondd. Most az egyszer nem hallgatok.

-Hallgass ide. A te életed 5-6 éve A Magyar Művészetéről szól. Láttam, és nem is értettem vele egyet, ezt így nem lehet kibírni. De ez történt. Felszámoltál mindent magad körül, s amit meghagytál, azt felszámolták mások, örömmel. Egyetlen dolgod maradt, amit te választottál, amit nem hagytál kétségbe vonni, ami teljesen független és érinthetetlen mások részéről... ez a díj, s mindaz, amit jelent. Ez a te önállóságod, szabadságod. Mert kikezdzhetetlen.

-Én viszont dönthetek úgy, hogy vége. S döntöttem is. Megfulladtam. Kútba ugrottam, mert nem számoltam azzal, hogy feneketlen.

-Állj, állj. Eddig is meg tudtad oldani. Mindig a semmiből. A te saját módszereddel. Azzal, hogy hittél mindent lehet.

-Hát éppen ez bukott meg, ex-Lajosom. És ezt most a te Lajosod mondja. Megbukott, mert hitből nem lehet várat építeni. Ahhoz sok kő kell.

-Egy Kő mindig ott lesz a kezedenél. Mindig, érted?

Nem. Nem érthettem meg. Előtte évekig érvényes volt az egy Kő. Kitartott mellettem, és ez átsegített minden évben az aktuális válságon, vagyis azon, hogy A Magyar Művészetért minden szempontból fenntarthatatlan ebben az új felosztású,

közben egymást szétmaró, ellenséges és értékvesztő világban. Hogy elmebajos az, aki ezt nem látja. Vagyis én.

Mi újat mond most Pali? Eddig érvényes volt a biztatás és az együttműködés, többé nem az. Majd persze kezet fogunk és szeretettel nézünk egymás nőire, ahol lehet, segítünk valamiben másoknak. De egy zavartalanul működő, nagy, sok pénzt is igénylő rendszert nem lehet fenntartani lelkes szavakból.

Magamra maradtam tehát és megbuktam. Pali ezen többé nem segíthetett. Hívott, beszélgettünk, de mókuserékben futottunk.

Néha nem tudjuk, mitől fordulnak meg a dolgok. Miért nem lehetetlen az, ami lehetetlen? Mi gyűlik össze éjszaka, hogy másnap másként ébredsz? Mi tölti fel az elfogyott erőt, ha egyébként nem tettél hozzá már semmit? Kinek a szelleme szólít fel olyan erővel, hogy elbukásodból is felállsz, s mintha mi sem történt volna, jobb és erősebb vagy, mint valaha?

Volt-e köze Pali biztatásának ahhoz, hogy néhány nappal a mindent lezáró beszélgetés után egy nyugodt reggelen iszonyú káromkodásba kezdjek, fájdalmas keserűségbe, magammal ordibálva... s mikor vége lett, elcsendesülve kimondjam ennek az egész düh-hullámnak a lényegét:

-Na jó, folytatjuk. Mi vagyok én, rongy?

Pali szeme sem rebbent, mikor megmondtam neki, hogy mégis, mindenek ellenére...

-Én megmondtam neked...

És 1993-ban megrendeztük addigi legnagyobb gálasorozatunkat. Nem is egyet, hanem összefüggően hármat: a Nemzeti Színházban, a Várszínházban és fent, a Várban, a Nemzeti Galériában, a márvány kupolateremben, a magyar művészetek legjelesebb kincsei között.

Pali ott volt mindvégig. Értette ő, persze, hogy értette a fő motivációt. Éppen akkorra, 1993 végére olyan vad haraggal szakadt ketté a magyar közélet – e napokban hunyt el Antall József -, s olyan kiátkozó gyűlölettel esett egymásnak az akkorra nyilvánvalóan megkeményedett két tábor, hogy fel kellett mutatnunk...

A magunk csekély erejével el kellett mondanunk, hogy lehet együtt. Hogy a művészetekben vannak hidak. Hogy a másik kioltása elszegényíti emezt is. Anélkül, hogy értettük volna, miért jön el a gálára a kultuszminiszter, Mádl Ferenc, hiszen a kormány soha nem volt jelen... hogy felfogtuk volna, hogy miért van jelen a Magyar Nemzeti Bank elnöke, Bod Péter Ákos, hiszen a bankvilág ezer százalékban negligált bennünket kezdettől... hogy miért lép fel a színpadon a magyar zenei élet annyi kiválósága, s a csodálatos versmondók miért tépnek annyira a szívünkbe igazságaikkal...

Mert mindenki tudta, hogy szétmarja egymást Magyarország sok fia, lánya, s a végén egy még csonkább ország marad.

Elkezdtem újra hinni a művészetek erejében, a művészek és művek alkotó méltóságában. Egy hónappal azelőtt még belebuktam ebbe, bár senki sem tudta Palin kívül.

Közben Makovecz megalapította a Magyar Művészeti Akadémiát, az alapítók több, mint fele Magyar Művészetért-díjas alkotó. Hívott, hogy lépjek be, de úgy láttam, hogy helyesebb, ha minden erőmet a mi díjunkra koncentrálok, ő pedig az ő nagyra hivatott egyesületükre. Új dimenziók keletkeztek az akadémiával, olyan művészek hangja erősödött fel, akiket a korábbi években meg sem kérdeztek, s 1994-ben, a szoclib győzelemmel újra elszállt az esélyük. Pali is csatlakozott egy évvel később, ő is hívott, ugyanazt mondtam. Több úton messzebbre jutunk. Lehet, hogy nem így van. S talán mégis.

Már nem lehetett visszanyomni a palackot, a nemzeti-népi kultúra erői, a magyar hagyományokra és hazaszeretetre épülő művészi alkotó közösségek és egyének soha nem játszottak ekkora szerepet a második világháború óta. Kinyílt a világ A Magyar Művészetért Díj előtt is. Nem alapítvány voltunk már, csak egy bejegyzés nélküli közösség, ahogyan hirdetem: privát-közösségi baráti szellem. Nem volt vagyonunk, irodánk, személyzetünk, számlánkon csak annyi pénz, amennyit magam és barátaim – hívó szóra – oda csoportosítottak. Nem kértünk senkitől, nem is kaptunk sem államtól, sem önkormányzatoktól, más alapítványoktól, egyesületektől sem. Magunkban voltunk erősek, hiszen erőnk addig terjedt, mint mi magunk. Viszont nem lehetett előttünk semmi korlát, gát.

Akkorra nyilvánvalóvá vált, hogy része vagyunk a művészeti közéletnek. Ennek zászlója Pali kezében is lengett. S ha szerettük, a főiskola dísztermében tartottuk a kuratórium kibővített üléseit, ha úgy hozta kedvünk, a Magyar Nemzeti Galéria dísztermében, az Andrássy út valamelyik palotájában. Megalapítottuk a Magyar Művészetért Szalont, új közösségi élethez való új formaként, s míg élt, virágzott is. Halálát a pénzhány okozta. Ne akarjon szalont fenntartani az, aki a pénzvilágban nem teremtett gyökeret, nem szolgálja ki direkt módon.

A történelem ismétli önmagát. 1996 őszére ugyanúgy elfogyott minden energiám, mint 1993-ban, s 1997-ben meg is semmisült mind. De valahol a mélyben maradhattott egy szikra. S Pali látta ezt, vélte, hogy látja. Feladtam, tényleg. Újra elmondtam neki, hümmögött, s azt mondta: Nincs itt semmi baj, elnök. Nem látta, nem akarta nézni, hogy magam alá temetek mindent. De nem tehettem mást: összerogytam, s éreztem, végleg.

És egyszer, hónapok múlva előzetes értesítés nélkül, kopogtatás és csengetés nélkül megjelent az ajtóban. Felnéztem rá, nem is bólintottam, rábízta, belép-e.

Elővette a szatyrát. Abroszba volt tekerve valami. Egyetlen szót sem szólt, mint ha ott se lennék. Leült, és elkezdte kicsomagolni, az asztalra tenni egyenként. Először egy bicskát. Majd füstölt szalonnát, kettőt is. A kolbász házi volt, nem tudom, hol szerezte, de nem egyszerűn „házas készítésű”, hanem valahol otthon gyúrt és füstölt igazi. Két fej hagymát is kitett.

Meg sem szólalt. Elkezdett enni. Napok óta nem kajáltam semmit, a búskomorság éppen csak annyit engedett meg, hogy valamilyen esti csokoládé-darabbal működtessem magamat.

Jól evett, mint mindig, a mosónők korán esznek.

Egy idő után áthajoltam, elvettem a kezéből a bicskáját.

-Belém akarod döfni? – kérdezte. – Nem gond. Majd letartóztatnak.

Először a kolbászból vágtam egy hatalmasat, s kenyér nélkül betuszkoltam. Utána a kolbászból vágtam egy hatalmasat, aztán többet is, s betuszkoltam.

-Na, látom, nekem nem hagytál. Akkor megyek is. A szalonna és a hagyma a tiéd, nem kell fizetned érte.

Azzal kilépett az ajtón.

Vártam néhány másodpercet, felpattantam, volt már erőm, s utána futottam a gang-ra.

-Pali, visszajössz?

-Nem látod, elnök. Már visszajöttem. Csak azt nem látom, hogy te is itt vagy-e.

És e perctől folytatódik A Magyar Művészetért azóta töretlen, soha le nem merülő története. 1997-et írtunk, most 2020-t. Pali bevészte magát a márványomba. Értett hozzá.

Gubcsi Lajos, Schramek Géza, Nagy Endre, Kő Pál, Györfi Sándor

És mások Magyar Művészetért Díja

Ugrok néhány évet, évtizedet, majd visszatérek mindjárt.

A Magyar Művészetért Díj és Díjrendszer immár 33 éves története alatt senki nem tett annyi javaslatot másokat illetően, mint Pali. Senki, összesen sem. Mindig azon törte a fejét kérés nélkül is, hogy kinek kellene még adnunk. Az indító díjból végül 16 különféle díjat tartalmazó díjrendszer lett. Pali figyelme kiterjedt felvidéki faszobrászra és népművelőre – Ulmann Istvánra és Nagy Gyurira -, erdélyi hegedűművészre, délvidéki falusi kórusra, az USA-ban élő magyarokra.

Azt hiszem, hogy eddig átadott több, mint 1500 díjunk közül legalább 100-200-ra ő tett javaslatot. Ekkor érkeztek azok a bizonyos nagy borítékok 6-8 oldalnyi levéllel az „Elnök Úrnak”. Ez a megszólítás nyilván – és tréfásan – nyomatékot akart adni a benne foglalt javaslatnak. Kár volt annyit írnod, fáradoznod, Palikám. Az első évek tapasztalata alapján egyetlen szavad is elég lett volna. Mindegy volt neked, hogy író-t-költőt, néptáncost, festőművészt, karnagyot, vidéki közösséget, szobrászt, szólistát javasolsz-e, mindig hosszasan és alaposan alátámasztottad. Mennyi bélyeg drága árát spórolhattad volna meg? De nem. Te le akartad írni hatalmas, megrajzolt, ákombákom betűiddel.

Először 1993-ban képedtem el. Egy Dresch Dudás Mihály nevű zenészért fogalmaztál meg rajongó szavakat. Hogy milyen zseniális. Hogy jössz te ehhez? – gondoltam, de nem ezt mondtam, hanem hogy:

- Le tudnál írni róla egyet s más?

- Nem kell – mondtad -, már leírtam. És átnyújtottad az ákombákom oldalt. Ezúttal a kezembe, megspórolván a bélyeget. Elolvastam. Bár nem voltál a kuratórium tagja, és senki sem kért tőled ajánlatot, te megtetted, és olyan szöveget írtál Misiről, hogy azt változtatás nélkül olvastuk fel később a Nemzeti színpadán.

Természetesen Dresch Dudás Misit sem ismertem addig. Viszont kezdtem tudni, kikre kell hallgatnom. Ez aztán így is maradt.

Fiatal nő itt is, ott is

Pali életében meghatározó kapcsolatot jelentett tanítványa, Halassy Csilla. A szobrászat rejtelmei mellett hamarosan egyéb rejtelmeket is kerestek s találtak egymásban, és mindent megtettek azok feltárásáért, ismétlődően, majd állandósítva. Mint kiderült, Pali és én válótársak is voltunk.

Ugyanezen időben horgonyoztam le én is egy fiatal lány mellett. Korábbi válásom után kitartóan, igen sok próbával kerestem én is az utánpótlást. Ideje volt megállni. Ifjú lánybarátaink hozzátették életünkhöz, amit csak adhattak, s tudom, vele sem bánt szűkmarkúan e választás. Én sem panaszkodom.

Őket gyors gyermekáldás kapcsolt szorosabbra, mi pedig felismertük gyorsan, hogy menekülni kell azonnal e helyzetből, mielőtt a véletlen gyermekáldás megnehezítené a kölcsönös szabadulást.

Azt azonban ma is tudom, hogy milyen nyilvánvaló párhuzamosságot teremtett időben az élet köztem és Pali között. A két lány visszavett belőlünk, pontosabban életkorunkból 25-30 évet. Fiatalságuk más szempontból ennyi tett hozzá a mi vitalitásunkhoz.

Pali új életet kezdett. Én belebuktam a kísérletbe, s míg ő harmóniában élt, én még egyszer-kétszer (tízszer, százszor) próbára bocsáttattam a társkeresésben. Mellettem szól, hogy ez a kutatómunka színes volt és izgató.

Halassy Csilla és fiuk, Maczky-Kő Benedek a gálán

A Tanú - válótársak

Nem csigázom figyelmét, kedves olvasóm, de a fentiekből világosan következik, hogy válótársam, Pali ezúttal nem a válótársam volt, hanem – új családja csúcsán – az én újabb válásom tanúja.

Ki mást kérhettem volna meg, mint őt? S nem a kölcsönös gyakorlat miatt, hiszen látjuk, éppen, hogy eltértek útjaink e téren.

A teljes és baráti bizalom miatt. Az osztatlan szeretet miatt. Tudtam, hogy ebben a nagyon kényes helyzetben csak rá támaszkodhatom.

Bonyolult és kényes volt a szituáció. Ő ugyanúgy szerette és tisztelte ifjú feleségemet, mint én. Más módon, de ugyanúgy. Nagyszerű barátok is lettek, s mivel mindketten erősen kapcsolódtak A Magyar Művészetérthez, össze is fonódtak: munkában, viccben, kedves heccelésben, az idősebb férfihez ragaszkodás közös hangulataiban.

A válás nagy baj. Valami fontosnak a keserű vége. Mindig.

De lehet szépen is.

-Palikám, értsd már meg. Eldöntöttem. Elválunk.

-Szegény kis lány! Most magára hagyod?! Mi lesz vele?

-Az, amit Szabóky Zsolt fotóművész barátunk mondott. Hogy Kati fiatal, erős, és sokkal gyorsabban kiheveri az egészet, mint én.

-A frászt. Láttam a könnyeit, mikor először elmondta.

-Az enyémeiket nem láthattad, mert elrejtettem.

-Neked könnyű. Már van benne gyakorlatod.

-Palikám, hagyjuk ezt. Viszont fontos kérésem van, abban segíts, ne a könnyekben. Legyél a tanúm.

-Miben, elnököm, mi a frászban? Mondjam el, hogy minden pillanatot élveztem, amit veletek töltöttem, hogy milyen jó volt látni a teljesen feloldódott szeretetet közöttetek? Az osztatlan életvidámságot, a vibráló szexualitást? Én csak azt mondhatom a bírónak, hogy el ne merjen választani benneteket!

-Nyugi. Nem az én tanúm leszel. Hanem mindkettőnké, Katié és az enyém közösen. Az ügyvédünk is közös lesz.

-Egy ügyvéd egy perben két perlekedő fél között? Micsoda baromság ez, elnök, ezt te sem gondolod komolyan, bár minden baromságra képes vagy?

-Pali, minden rendben van. Katival teljes egyetértésben. Azt is felajánlottam neki, hogy legyen ő az, aki kezdeményezi és beadja a válókeresetet, de nem akarja, mert az a véleménye, hogy ő nem akar válni...

-... na látod, megmondtam...

-... nem akar válni, de rám bízza az egészet, ahogyan szeretném, követ minden lépésben.

-Ilyent se láttam még.

-Ideje volt az újdonságok megismerésének.

-És akkor mi az én dolgom?

-Azt kell mondanod, hogy tanúsítod: mi már egy fél éve, vagy akár több is, nem élünk házasságot, megszakadt köztünk minden érzelmi és testi kapcsolat, stb.

-De hát éppen most, tegnap hagytalak ott összebújva benneteket, látva, hogy abban a szakaszban már nincs rám szükség... tegnap, meg tegnap előtt is, vaze.

-Jó, jó. láthatsz még így számtalanszor a jövőben is, ne aggódj. Még sokáig barátok leszünk Katival, de a házasságnak, mint jövőnek nincs értelme.

-Én ilyent nem láttam.

-Leszel a tanú, Palikám? Mást én erre nem kérhetek. És Kati sem bízna másra. Ha nem segítesz, nem tudok elválni, mert nem tudok mit mondani a bírónak okként.

-Hát akkor ne válj el.

-Ez már eldőlt. Segíts, kérlek.

-Hazudjak a bírónak? Vagy mondjam meg az igazat, hogy ti most is szeretitek egymást.

-Hazudj, kérlek. Mert különben tényleg szétrobban minden.

Így is történt. A Tanú derekasán viselkedett, s hazudott csendesesen. Hazug szavát senki sem hitte el, a bírónő a legkevésbé sem, magában azon morfondírozott nyilván, hogy legalább olyan tanút hoztunk volna, aki tud hazudni, nem úgy, mint ez a művész itt, aki motyog valami megszakadt házasságról, miközben fel sem mer nézni.

Nahát!

Mondta a bírónő magában.

Majd felajánlotta: mivel úgy látja, hogy itt szó sincs megérett válásról, menjünk szépen haza, folytassuk a házasságot szeretetben, és ha úgy látjuk, hogy mégsem megy, jöjjünk vissza fél év múlva, és akkor nem kell előlről kezdeni az egészet, hanem gyors menetben elválhatunk. Akkor majd.

Na Pali. Ezt motyogta nekem össze.

-Tisztelt Bírónő! Szavait és figyelmességét hallgatva közben őszintén gondolkodtunk, sőt, éltünk azzal a lehetőséggel is, hogy a folyosón még egyszer beszéljük meg a válás elnapolását, de most így mérlegelve mégis kérjük a válás kimondását. Ebben feleségem is egyetért velem.

Kati Palira nézett. Recsegett a mennyezet. Pali hümmögött még egy kicsit, hogy hát igen, tényleg megismétli, hogy a férj úr és a feleség asszony között már régen véget ért minden, de minden kapcsolat.

A boldogító nem után ő fizette a bőséges vacsora utáni számlát, bár Kati és én is határozottan ragaszkodtunk hozzá, hogy ez a mi dolgunk.

Mindig minden számlát ő fizetett. Az utolsó magyar úr távozott 2020 tavasz-nyár fordulóján.

Csilla és két fiuk, Macky-Kő Bálint és Maczky-Kő Benedek a gálán, Szórádi Zsigmonddal - és telik az idő: 5 évvel később a fiúk édesapjikkal

... és az Aba Sámuel-szobor felállítása közben - Györfi Sándorral, Zsigával

A Millecentenárium – Vándorúton

Ha már az 1996-ra, a honfoglalás 1100. évére eredetileg tervezett világkiállítást meg is fűrták a kormányra kerülő szoclib csapatok, az érzéseinkből nem tudták kiiktatni, hogy 1100 éve itt vagyunk. 1995-ben megszületett a gondolat, s az év végén, 1996-ra ráfordulva be is mutattuk a Vándorúton – A Magyar Művészetért Élőtárlata című kiállításunkat az 1995. decemberi gálán. Volt hozzá szellemi háttérünk bőven. Ott és akkor kapott A Magyar Művészetért Életműdíjat Makovecz és Nemeskürty, Markó Iván is.

S a tárlat. Kő Pál mesterműve. Ismerte az egész művésztsadalmat. S ami fontosabb: mindenki őt. Átfogó, összművészeti kiállítás volt, szobrászat, festészet, grafika, kispasztika, gobelin, fotó, kéziratok. Összesen 40 mű. Melocco és Pali, Pérely Zsuzsa és Korniss Péter, Samu Géza, Olasz Ferenc és Orosz István, fafaragók, fotóművészek. Nem is tudom, volt-e valaha hasonló addig. Talán nem, mert a művészeket és műveiket elszigetelten, jó esetben a saját művészetükön belül kezelték. Schrammel Imre terrakottáit még senki nem hívta közös kiállításra Kunkovác László fotóival, Zsitva Miklós alföldi fafaragóművésszel.

A szándék tőlem eredt. Megvalósítani azonban csak egyetlen ember tudta. Mert ami ehhez kellett, azzal csak ő rendelkezett együttesen. Önfeláldozás a közös munkában, másokért. Ezt emelem ki. Mert ebben volt rendkívüli a többiekhez képest, akik többségükben mindig mérlegelték: megéri-e fáradozni annyit másokért. Pali naiv volt, fel sem tudta tenni ezt a kérdést. És mi kellett még? Felhalmozott esztétikai tudás, eligazodás abban, hogy mi a jeles, és mi csak fénylik. Hogy mi magyar, és mi csak utánzat, utánérzés. S a tudás a hívásra. Hogy ha ő szól, akkor jönnek. Érti mindenki, kiért.

Egyetlen szempontunk volt, mer az bevált az addig eltelt csaknem 10 évben: A Magyar Művészetért díjazott művészeinek volt ez a tárlata. Ez is szempont, ezen módon ki is záró, de legalább nem önkényes: azokat akartuk felmutatni közösen, akikre a művészeti kérdésekben szuverén kuratórium azt mondta a díj átadásakor: téged biztosan szeretünk és tisztelünk, és tudjuk, hogy miért éppen téged.

És Krisztus hol van?

Melocco Miklós Krisztus szobrát a kiállítás fő alkotásának tekintettem előre is. Pali megerősített ebben. Igen nagyra tartotta a bronz szobor finom vonalait. Kizáró oknak tűnt, hogy egyetlen bronz példány létezett, és azt a Kiscelli Múzeum állította ki. Az eredeti gipsz alkotás Melocco zsámbéki házában volt ékessége, többször megcsodáltam már ott, de törekeny jellege miatt fel sem merült a szállítása.

Pali teljes tekintélyelt – és Melocco hozzájárulását – latba vetve... úgy kellett volna folytatnom, hogy... megbeszélte a kölcsönadást a múzeum igazgatójával. De nem

tette. Úgy gondolta, vessem latba én a diplomáciai képességeimet. Nem kellett sokat küzdenem. A múzeum – mint a művészek széles köre – nagyvonalú volt, ha kiállításra ajánlhatott egy művet. Odaadta a féltve őrzött szobrot, így az az első pillanattól a Vándorúton fő darabja volt, mintegy szimbólum.

És az 1995-ös megnyitótól kezdve tényleg vándorút következett. 10 hónap alatt 13-szor állítottuk ki az ország minden égtáján. Sopron és Dunaújváros, a Hilton Szálló dominikánus kerengője és a Budapesti Ügyvédi Kamara díszterme, Nyíregyháza és Kecskemét, Kiskunfélegyháza... utóbbira még visszatérek, kanyargós út lett belőle.

Igen szép megnyitóra és kulturális műsorra készültünk Sopronban a művészetpártolásról ismert Hotel Pannóniában. Irodalmi keretként a természetesen ugyancsak Magyar Művészetér-díjas Szécsi Margit verseinek művészi előadását meghallgatva, komolyzenei futamokat élvezve. Ez majd így lett.

De volt egy előzetes mellékút is, igen sötét.

Palival leutaztunk tehát Sopronba. Elkezdtuk felrakni a műveket. És csodák csodája: Melocco Krisztusa sehol. Kik lophatták el, s mikor?

Tévelygéseimbe élet fény villant, vakított. Pali ijedten pillantott fel ordításomra.

-Budapesten felejtettem! Az irodában. Ott akartam autóra tenni.

-Akkor van egy utad.

Nem volt jó út, mert mivel kis teherautóval vitték le a műalkotásokat már előre, mi vonattal mentünk. Maradt a vonat vissza. Roham, tempó, idegbaj.

S rögtön visszafelé a pályaudvarra. Ösztönösen a Keletihez, nincs rá magyarázat. Jobb híján két karommal a Krisztust átkarolva, fakesztjét a vállamra fektetve metróztam rendületlenül. Ott kiderült, hogy nem kell sietnem, kapkodnom, akár le is pihenhetek.

A soproni vonatok ugyanis a Déliből indulnak.

Vissza a metróba, a Délibe, felfelé a mozgólépcsőn, a nyári veríték ömlik rólam, tántorgok. Jézus vagyok messziről, annyi szent.

Három kiskatona röhög a lefelé tartó mozgólépcsőn.

-Loptad, more?

Ők vallásban tájékozottabbak. Nem Krisztusnak néznek.

Szép, méltó kiállítás volt, mindig emlékezni fogok rá. Pali főként Melocco művét méltatta. Középen állt, kiemelkedett a magasban.

*Apai csók és díjátadás Nagy Endrével, Györfi Sándorral,
Marjay Gyulával*

A szerző, szobrászok dicső társaságában: Gubcsi Lajos, Mihály Gábor, Kő Pál, Györfi Sándor és a DunaTv

Szórádi Sándor szponzorral

Berúgtunk Félegyházán, na!

Elhunyt barátainkról jót vagy semmit? Milyen álnokság lenne?

Még mindig vándorolt a kiállítás, előtte-mögötte mi is. Úgy hozta az élet, hogy a záró szakaszban futotta még néhány alföldi városra, természetesen szülőföldem, Kiskunfélegyháza került az első helyre. Tikkadt szeptember eleje volt, tikkadtak mi is. A föld szomjúhozott, ahogyan mi is.

Innentől 18 éven felülieknek.

Hosszú az út Pestről Félegyházaig, akad néhány kocsma az úton, ha az ember elvétí szokásait, és túl hamar indul. S meg-megáll. Félegyházára már túlfutott állapotban érkeztünk, s mivel még mindig túl korán – s látva, hogy ottani barátaink jól boldogultak a kiállítási anyaggal -, tettünk egy-két kanyart megemelt vidámságunkban. Ne kérdezzék, ki vezetett. Én néha, ő néha, az én kocsim szenvedte meg.

Dalt dúdolva érkeztünk a szecessziós városháza színpadtermébe. Jól viselkedtünk, életünk korábbi szakaszaiban mindketten hozzáedződünk az ilyen nem várt, kánikula keltette igyunk-egyed kihívásokhoz. Pali próbált szakmailag pontos lenni a megnyitó első részében, én humanistán könnyed a másodikban. Úgy éreztem legalábbis, hogy könnyed vagyok. A gondolat nem jött olyan frissen, mint szerettem volna, de mire kimondtam, megvolt. Ez megnyugtató. Palit nem érdekelte az egész mondandó, néhány hónap alatt megszokta a rögtönzéseimet, ez volt a tizedik közös megnyitónk. Nagyon illettünk (?) a Millecentenárius fenséges légköréhez, amely alapvetően csak bennünk élt. Ott viszont nagyon.

Valamelyest sietni kellett a búcsúzkodással, mert a pálinka természete olyan a forró nyárban, hogy ha iszod, kiszáradsz egy idő után. Már túl voltunk az optimális időpontra, a választóvízen, és tudtuk, hogy a polgármester vacsorainvitálása megszűnteti majd a szárazság okozta veszélyeket.

Rendes alföldi polgármester volt, parasztyerek típus, értette a mi rendkívüli állapotunk csapdáit. A lehető legjobb pálinkát szervíroztatta.

Ekkor már nem volt megállj, mert a sok anekdota, röhögés és a zsíros, csípős vacsora alaposan aláagyazott a pálinkáknak. Pali-pálinka, mondtam nagyon nagy viccesen, feléjük emeltem ismét a poharat és tudtuk mindhárman: megváltó hangulatban vagyunk. A polgármester diszkrét ember volt, nem tudakolta egyszer sem, hogy itt alszunk-e, esetleg a város vendégházában, stb., nem az ő dolga volt a mi rendünk. Ő rendelt, kész.

Végül elköszönni kívántunk. Nem volt egyszerű, mert rohant felénk egy-egy új pohár. De azért végül sikerült. Látványos volt a baj. Barázdabillegető madár mozdulataival kevélykedtünk kifelé. Majd az autóhoz.

Anyám gondos ember volt, sejtette, mi történik velünk, ezért elküldte értünk a nevelőapámat, hogy majd ő vezessen Pestig. Vasutas volt, majd hazatalál valami éjfél-i tehervonattal. Ott is áll szegény az autó mellett, s kérte a kulcsot.

De ki beszélhetne érdemben két ily' elszánt, velőjéig sikeres kiállításbajnokkal?

Szegény nevelőapámnak éppen erre nem volt semmilyen jogosítványa. Néztük egymást Palival. Hogy mi ne tudnánk hazavezetni? Ki hallott már ilyent. Minden további ajánlkozás kategorikus elutasítása után először Pali akart a kormány mellé szállni. Erre megvolt minden oka, mert míg engem éppen kiütött a pálinka, amúgy rendes alföldi totálalkoholista szinten, Pali bátyánk állta a sarat. Persze jobb volt neki is leülni minél előbb, ezért is ragaszkodott a kormányhoz szerintem. Abba nagyon magabiztosan bele lehet kapaszkodni, míg az anyósülésen billeg az emberfia.

Én azonban nem engedtem, a túlsó oldalra tessékeltem. Szelíd ember volt, részegen még szelídebb, tette a dolgát, beült az anyósok kiváltságos helyére.

Ám ott egy idő után, nagyjából Kiskunfélegyháza határában nem bírta tovább. Vagy a billegést nem, vagy azt, ahogyan én kormányozni próbáltam. Utóbbi tényleg szármalmas volt. Ezért aztán Pali azt dünnyögte, hogy visszatérne a kiinduló ötletéhez, inkább ő vezetne haza.

Eddigre megtörtem. Összesen talán csak egy-két kilométert vezettem, de világosan láttam, hogy nem látok semmit, s nem az éj sötétje a fő ellenség, hanem az enyém. Pali a fényes győzelem tudatában szállt át az én helyemre, előtte engem atyai óvatossággal átkísért a bukottak ülésére. Nem volt még autópálya, vagy csak részben. Emlékszem, néha felnéztem súlyos állapotomból, s azt láttam, hogy valaki, akiben megbízom, itt dalolgat mellettem.

Néhány nappal ezután Kecskemét egyik gyönyörű, ugyancsak szecessziós épületében, a volt zsinagógában nyitottuk meg a Vándorútont, de ide én már nem mentem el, máris elmesélem, hogy miért nem, és hogy a bukás hogyan segít győzni. Nagy bukás nagy győzelemhez.

Az utolsó korty *(avagy az én utolsó vacsorám)*

Kiskunfélegyházáról repített haza tehát bennünket a pálinkagőz, s utaltam arra, hogy Kecskemétre el sem mentem. Ott Pali kénytelen volt egyedül celebrálni az ünnepet, s talán kitalálni egy mesét arról, hogy a rengeteg elfoglaltságom miatt hogyan jött közbe az utolsó pillanatban valami halaszthatatlan, más tennivalóm, ezért tisztelt kecskeméti barátaim, külön is szeretném átadni Gubcsi Lajos úr személyes üdvözlését...

És így tovább.

Mert amikor Kecskeméten meg kellett nyitni a kiállítást, én halott voltam. Nem teljesen, de teljes magányban. Valahol, valamely sörözőben, kocsmában, s mikor kiestem valamelyikből, éppen beestem a másikba... igen, igen, ebben a sorrendben. Először ki, aztán be. Esélyem sem volt Palival Kecskemétre utazni. Annyi erőm maradt, hogy amikor sejtettem a megnyitó időpontját, bánatosan Palira gondoltam, és tudtam, hogy nem érdemelte meg ezt az átverést.

Nem bizony. De sokkal nagyobb volt az én gondom. Benne voltam a szokásos kéthetes láncolatban, amelynek 14 láncszeme 14 napi részegséget jelentett, otthon vagy egyéb ismeretlen helyeken – otthonom is volt vagy három, tehát egy se -, valójában azonban kétszer ennyi részegség is volt ez, mert naponta kétszer biztosan berúgtam.

És ennek az iszonyú nagy bajnak köszönhetem, hogy ma élek. És annak, hogy közben, amikor néha kiderült bennem a sötétség, arcok villantak fel előttem. Legtöbbször a felnőtt gyerekeimé. És mit ad Isten! Anyámé, Makoveczé, Kő Pálé, a két testvéremé. Néztek és láttak bánatos arcukkal. Egy szót sem szóltak, látták, hogy nem hallanám.

Palikám, még nem mondtam el, most megteszem, figyelj egy kicsit. Mikor már csak annyi erőm volt, hogy felmenjek a hegyre kezemben két sörrrel, és annyira eláztam, hogy nem tudtam már meginni sem, csak tartottam a kezemben, a remegő-reszkető tenyeremben az üvegeket, akkor arra gondoltam, hogy... te is, én is, mi mindent elcsesztünk már emiatt. Én többet. sokat. Hogy te mennyit, nem is tudom, bocs, hogy szóba hoztam.

És láttalak téged is, amint lemondasz rólam.

-Soha nem mondtam volna le rólad, elnök.

-Nem szégyellem, haver, félre ne érts. Megtörtént, mint annyi más. De szégyent hoztam sok mindenkire, aki bízott bennem.

-Hagyd ezt. Mindnyájunkkal előfordult.

-Akkor, ott a hegyen, 1996. szeptember 16-án átvette tőlem az életem irányítását valami más, mint amit eddig ismertem. Nem láttam, nem beszélt hozzám. De letelezte velem az üvegeket, hazakísért, megtámasztott, ha majdnem elestem, lefeküdt az ágyamba és két napig nem engedett megmoccanni sem. És amikor útra küldött újra, s látta, hogy ismét tudok járni, akkor sem szólt egy szót sem.

-Te nem tudod, ki volt az. Mi tudjuk. Mi hiszünk benne, és szoktunk imádkozni is hozzá.

-Én az emberekben hiszek, Palikám. Akkor, amikor nem engedték lenyelni az utolsó kortyot, és tudatták velem, hogy az ez előtti korty volt a legutolsó az életemben, és az utolsó után nincs utolsó, akkor nekem emberi szemek néztek rám. A tied is köztük volt.

Hívók vagyunk, vagy sem, ám hiszünk a titkokban, az értelmezhetetlen erők hatásában. Vagy csak magunkban. Ennyi is elég. 24 éve tudom, hogy az volt az utolsó korty, az, amit meg sem ittam.

Részeg vezetés Félegyházáról. S néhány nap múlva egy másik ember születik, s ez azóta is tart... Mert átsuhant rajtam, hogyan is járhattunk volna akkor mi ketten.

*Lendvay József, Mihály Gábor, Nagy Endre, Kő Pál, Györfi Sándor
Alul a Meghalt, mert magyar nevű szoborcsoport koszorúzása a Felvidék nevében*

Röviden és velősen 1.:

-Itt az autóm, pajtás

-Összetörtem az autódat, pajtás

-Akkor nem beszélünk egymással most, pajtás

Bővebben 2.:

Tehát: itt az autóm, pajtás...

Ritkán adta meg a sors, hogy egyszerre két autóm is legyen. Azt inkább, hogy egy sem volt, mert pénzzé kellett tennem A Magyar Művészetért érdekében. S mivel most kettő volt, Pali egyik szobrának avató ünnepségén feltűnt, hogy milyen öreg járgánnyal érkezik édesanyjával, feleségével, két kis fiával. Ismertem az érzést én is, az előző években gyakran előfordult, hogy csak lejtőn álltam meg a biztos indulás, a lendület érdekében. S össze is szorult a szívem. Lejtő itt nem volt, és amikor Pali indulni akart haza, fáradt berregésnél többet nem adott ki az autója. Ejnye, no, Magyarország, éppen egyik legnagyobb fiad szobrát avatta itt a nép, s ő nem tud hazamenni?

Humanista ihletésű autó volt, a motor gyengeségét ellensúlyozta az emberi kéz. Többen is nevetve tolták, lökdösték, a motor azonban így sem engedett.

-Palikám, várj csak. Gyertek ide, szálljatok át. Vidd az enyémet, otthon van másik, engem majd csak hazavisz valaki Budapestre.

Pali nevetett, nem hitte. Én komoly maradtam, hosszú percek után felfogta. Boldog mosollyal szálltak át. Édesanyja még hozzám lépett, sokáig eléldégéltem abból az áldásból, amelyet a homlokomra rajzolt és bőségesen szavakba is foglalt. Rájöttem, kitől ered Pali kifejezési vágya.

Hosszú nyár jött, el is feledkeztem az autóról. Nem volt világos, Pali hogyan értelmezte a gesztust, valójában nekem sem volt teljesen tiszta. Nekiadtam? Vagy csak segíteni akartam, míg a sajátját megjavíttatja, esetleg vásárol másikat? Túl egyszerű lett volna megfejtetni, nem is foglalkoztunk vele.

Összetörtem, pajtás

Hónapok telhettek el. Talán már az ősz is közelgett. Egyszer fáradt hang motyog a kagylóba.

-Hát hogy s mind, Lajoskám?

-Hát úgy s mind, Lujoskám.

-Van egy kis baj.

-Csak egy? Teszek hozzá, ha kell.

- Valami barom összetörte az autódat.
-Láttad, ki volt, vagy éjszaka történt bosszúból tán?
-Láttam, láttam. Benne is ültem.
-S mi bajod? El tudtad legalább kapni a kormányt félre?
-Csilla vezette.
-?
-Hát igen.
-S ki volt a hibás? Mert ha megvan, akkor vigyétek el a biztosítóhoz, rendezzétek, s ha készen van, szólj. Gondolom, nem kell már.
-Az nem tiszta, hogy ki volt a hibás.
-?
-Hát igen.
-Vigyétek biztosítóhoz, aztán szerelőhöz, ki tudom várni.

Akkor nem beszélünk egymással most, pajtás:

Szakítsuk meg itt meg a párbeszédet, melynek során életünkben először kezdett megfagyni a levegő, a telefonvonal mindenestre fázott, és pedig elindultam fel-formni.

Soha nem tudtam meg világosan, mi történt, de nagyon úgy tűnt, hogy valami vidéki kiránduláson nem adtak meg valamely elsőbbséget. Így aztán a kárt sem ismerhette el más.

Néma csöndben telt el néhány hét. Bátorkodtam felhívni az én derék, öreg barátomat, hogy mikor készül el az autó, rendben van-e minden. Nagy nyögések között kezdett derengeni, hogy bizony semmi sincs rendben. Az autó ott áll most is, ahol hetekkel ezelőtt. Pali alkotói munkahelyén, a főiskola szobrász bázisán, az Epreskertben. Úgy, ahogyan volt, mert biza senkinek sincs ideje, ereje, pénze foglalkozni vele.

Elvihetem, ha akarom, magától nem megy, azt mondta. Az autó mondta aztat, Pajesz, vagy te mondod mostan?

Hogy az a ... és az a ... meg az a – idézhetetlen szavak és hangok röpködtek a számból.

Palin ezúttal is segített csendes modora. Meg sem szólalt. Ezért maradhatott életben.

Vissza se néztem, amikor kívánszorogtam a sérült autóval az Epresből. Szevasz, szasz, haverem.

A haverem az ő mondása volt. Én addig úgy tudtam, hogy haverom.

Így most találóbb volt. Ha verem, ha verem, ha jól elverem, akkor...

Kimondatlan súly nehezedett a barátságunkra.

Ezzel eldőlt az autó sorsa. Neki tehát nem kellett így. Nekem pedig szintén nem. A javítás költségét éppen csak meghaladta az összeg, amelyért később el tudtam adni.

Pedig szépen megfizették a piaci árát.

Ma semmiség az egész. Ékes bizonyságául annak, hogy a pénz tényleg nem számít. Nem ment tönkre senki. Egy idő után én is elfelejtettem az egészet. Most is csak azért hozta terítékre az emlékezet, mert gyanús lett volna, ha az élet kettőnk között csak szépből állt volna. Nem, eljött a hallgatás és a zavar kora.

Fair play és Erdély

Mindketten sík hülyék vagyunk az üzleteléshez, ezt tudtuk. Ezért egymással bámulatos egyéni üzleteket kötöttünk. Jólesett. Bár semmi értelme nem volt. De a pénz az pénz.

Volt egy kis bronz szobra fehér márványoszlopon. A Magyar Olimpiai Bizottság rendelte tőle, mert Fair play-díjat akartak alapítani. Valami talán mégsem volt elégé fair az olimpiai bizottság háza táján, mert bár elkészült, szép is lett, Pali nyakában hagyták, nem vették meg tőle. Ilyen a Fair play Magyarországon, hozzá persze az ártatlanul széttárt két kar: bocs, de.

Láttam s szavaiból ki is hallhattam Pali csalódását. Megsértették a művészt. Az alkotót. Az egyéniséget. Naponta ezt látta maga előtt.

-Nem akarod megvenni? - kérdezte.

-Dehogynem. Már akkor is meg akartam, mikor még hozzá se láttál.

-De tényleg, vedd meg, szép.

-S mit kezdjek vele? Kitüntessem az olimpiai bizottságot?

-Magadnak. Megtartod. Hiszen Kőből van.

-Dehogy kell, Palikám. Bajjal jár, bajt hoz rám.

Így aztán örömmel megvettem, kifizettem, az eladó boldog volt, azt hiszem, akkor éppen elfogadtam néhány savanyú fröccsöt a közeli pinceborozóban.

Hanem aztán...

Újabb kiadásban jelentettem meg kedvenc könyvemet, az Üzenet Erdélyből című nagy albumot. Minden korábbi kiadás súlyos veszteséggel járt, indokolt volt tehát az újabb, a biztos deficit tudatában.

Pali pontosan látta évek óta, hogy értelmetlen vállalkozás ez anyagilag, de valamiért mégis ragaszkodom hozzá. S elajándékozom az újabb és újabb kiadások példányait itthon és a határon túl. Kitalálta, milyen keserű érzés lehet ez, valljuk be. Ki ne örülne kiemelten fontos albuma nagy pénzügyi sikerének? Bármikor kért korábban, mindig adtam neki is tiszteletpéldányokat, tudva, hogy baráti köre révén a legjobb kezekbe jutnak, oda is, ahova én nem tudnék.

-Elnököm, szeretnék venni tőled tíz példány Erdély-könyvet.

-Miért vennéd? Adom. Tudod.

-Nem kell többé így. Aminek nincs ára, az gyanús.

-Ára van, Kövem, ára van, csak nem kérem el. Eddig sem. Mennyit kérsz?

-Semennyit. Kizárólag vásárlás útján!

-Ne bolondozz, Pali.

-És a jövő hónapban még ötöt, tedd félre.

-Apa, az összesen annyi pénz, amennyit te még soha nem láttál egyben.

-Leszámítva a Fair play bevételét.

Úgy is lett. Kicseréltük, amit tudtunk, s a gyarló öröm kedvéért forintban is kifejeztük ez egyszer azt, amit máskor soha.

Palikám! Vagy elmondtam már, vagy csak most teszem: tele voltam tehát nem várt pénzzel, sejtették az éjszakai rendőrök, jócskán elvettek belőle.

-Mi van, mit hallok? – mondod te most fentről lefelé.

-Emlékszel talán, azon az estén éjfél körül mentem haza tőled az Andrássy úton. Két rendőr lámpával leállított. Makogták, hogy súlyos hibát követtem el. Ez még a 90-es évek szabad rablásos időszakában volt, a dezorganizált, rendőrvisszaélésekkel is telített szoclib korszakban. Szóval mondták a magukét. És közben néztek a szemembe. Értettem. Soha nem tettem ilyent, de megértettem. A zsebembe nyúltam. Aztán a másikba. Az egyikben ott voltak a te ötezreseid. A másikban az én korábbi ezreseim. De nem tudtam, melyik melyikben. Nem számolgathattam az orruk előtt az aprót. Ilyenkor az ember lazának akar tűnni. Bocs urak, csak úgy véletlenül kotorászok a zsebemben, viszket. Szóval nem tudtam. Kimorzoltam belül a kezemmel két lapot, azaz két bankót, elővettem, és kedvesen átnyújtottam nekik. Rá se néztem. De azért reméltem, hogy nem tévedek. Ezer forint is szép pénz volt akkor, kettő meg még szebb, az utcán, a semmiért, éjfélkor. Azért már kaptak egy lányt. Rövidre fogva. S Pali bátyám, mondtam én neked, hogy nem kell a pénzed. Mert látom ám, hogy a rendőrök arca meglágyul, felragyog, nagyot köszönnek, mint a legjobb pincérek, s barátságosan nyitják ki a kocsiját, bocs, hogy zavartuk. Azért a végén még megkérdezték, tízezer forintba – tíz lányba – belefér az elegancia:

-Tudja-e, uram, mi volt a gond?

-Nem.

-Égett a ködlámpája.

Ó, hogy az a... a szoclib rohadt korrupst rendőri életbe!

Kinek a pénze volt ez Pali?

Szerintem a tied. Ne fizess máskor, nekem ne.

*Az Aba Sámuel-szobrot és Kő Pál munkásságát
Mihály Gábor szobrászművész méltatta*

Szent István kis lovasszobra

A Vándorúton kiállításai idején mindig külön szeretettel fogtam a kezembe én is Pali büszkeségét, egy viszonylag nagy – de azért még könnyen kézbe vehető – Szent István bronz lovasszobrot. Ihletett munka volt, tele méltósággal, erővel. Pali gyakran emlegette, hogy minden álma: ez a szobor nagyban álljon valahol kőből. Vágya volt egy igazi, nagy köztéri szobor. Sehol sem talált támogatást hozzá, 1994-98 között, a Horn-Kuncze kormány idején, Fodor Gábor típusú miniszterek világában nem Szent Istvánról és nem Kő Pálról zengett a kormányzati vidámság. Engem megfogott Pali vágya, de dimenziókkal meghaladta az erőmet egy ilyen vállalkozás.

-Ha segítesz, hogy megvalósuljon kőből, neked adom ezt a bronzot – mondta. – Pali is érezte az én vágyamat, de az ajánlat és a megvalósulás annyira irreális volt, mintha azt mondta volna: ha lehozod a Holdat, köveiből készítek neked egy...

Szent István Kőből I.

Aztán szebb idők jöttek: az Orbán-kormány 1998-tól. Nekem és A Magyar Művészetértnek ez sem jelentett többet a lehetőségeinkben, mint bármely más korábbi idő, mert egyrészt nem volt szükségünk semmilyen állami támogatásra, másrészt nem is kaptunk volna, az új kormány nagy ívben tett ránk. Akkor is, mindig, most is. De ez sem okozott gondot.

Megváltozott viszont a környezet, és éppen Pali Istvánja kapcsán. Valamiért azt éreztem, hogy eljött az idő... El is mondtam neki, meg is kértem az engedélyét, hogy hozzáálljak.

Mindenekelőtt azt kellett eldönteni, hol szeretné. Nem volt fix elképzelése, nagyon távolinak tűnt a végcél. Együtt jártuk be a Gellért-hegy sétányait, nézegettük a szikláit, de nem kerültünk közelebb az ideához. Elmentünk a Kékestetőre, mert az volt az elképzelésem, hogy a nagy király az ország legmagasabb pontjáról nézzen népére védő tekintettel. Pali szerint itt nagyon messze van az élettől, kevesen látják, élvezhetik. Vidéki pontok eleve szóba se jöttek.

Pedig sokat haladt a megvalósulás lehetősége. Pali úgy vélte, hogy ez egy kb. harminc milliós költségű terv. Fél évnyi munkával meg is találtam ebből húsz milliót. A Takarékbank vezére és a MOL marketing igazgatója megértette a szándékot, és – elvileg, tehát ha tényleg megvalósul és ez biztosnak látszik – kilátásba helyezett tíz-tíz millió forintot. A többi már játék lesz.

Szent István Kőből II.

2000-et írtunk, István királlyá koronázásának 1000. évfordulóját. A Millennium kormánybiztosának a leghitelesebb személyt, Nemeskürty Istvánt nevezte ki az

Orbán-kormány. Figyelme kiterjedt az egész országra az ünneplést illetően. Ő biztosan segít.

-Tanár úr – s elmeséltem az eddig történeteket... Kellene néhány millió forint és Kő Pál nekiláthatna élete talán legjelentősebb alkotásának. Nincs helyszínünk, de reális az anyagi háttér, ha a Millenniumi bizottság segít pl. ötmillió forinttal.

-Nem tíz hiányzik?

-De igen. Viszont nem szeretnék mohó lenni.

-Megbeszelné Kő úrral a javaslatomat, s ha igent mond, máris várom őt?

-Jól hangzik, Tanár úr.

-Tehát. Nem civil kezdeményezés mérete ez. Szent István mindnyájunk, a nemzet, az állam ügye éppen most, az 1000. évfordulón. Ezért vagyunk, ezt szolgáljuk, én személy szerint is. A következőt kérem. Adja át nekünk, nekem az egész ügyet. S ígérem, hogy olyan helyen, olyan kivitelben és méltósággal állítjuk fel Szent István szobrát Kő Pál alkotásában, amelyről a művész álmodni sem mert.

Nemeskürty István nagy ember volt. Szavairól nem kellett jegyzőkönyv, megállapodás. Bólintottam, rajongó örömmel.

-Megegyeztünk, Tanár úr. Én a magam részéről ezzel le is mondom a további szervezésről, az eddig felajánlott húsz milliót visszamondjuk, ebből nem lesz gond. Kő Pál pedig felmegy a mennyekbe egy kicsit, ha ezt meghallja.

Így beszéltem felhatalmazás nélkül az ő nevében. Tehettem, belefért.

A kis bronz lovasszoborról mindketten megfeledkeztünk.

A Tanú?

Pali 1998-ban feleségül vett Csillát. Nem hiszem, hogy ez bármin is változtatott, szilárd volt a házasságuk házasság nélkül is, de Pali komótos ember, kell az eskü. Gondolom.

Sorsomat én sem kerültem el. Három évi előkészület után házasságot kötöttem én is. Az állami esküvő feltétele a tanú. A Tanú, mint a filmben. Ki is lehetne? Pali. Neki a válásomban volt már tanúszerpe, egészítsük ki csak szépen az építő irányba.

Pali számára is természetes volt, örült, hogy megállapodok végre én is, s hogy a pecsétet ő maga teheti rá. A Tanú.

Az alábbiakban szintén hosszú, kipontozott sorok következnek, de minek. Nevetek ma is. Elképzelhetetlen.

Állunk a feleségemmel az eskető terem ajtajában, mellette az ő tanúja. Kilép a házasságkötő hölgy, szólít bennünket. Nekem valami hiányzik, valami nagyon. A Tanú. Nincs Pali sehhol. Se értesítés, se semmi. De nem gond, ismerem, késni fog egy kicsit – a hölgy elbiggyeszi a száját, ilyent még nem látott -, lám, lám, látom is már, ott rohan be az ajtón... bocs, nem ő az, elnézést... semmi gond, jön mindjárt, ismerem, tetszik tudni, a művészet meg a művészek.

-Menjenek haza, tanú nélkül nincs esketés – határozottan szól a szólam.

-Csak még egy percet, hölgyem, tudom, hogy itt bolyong valahol.

Tudom, már régóta tudom, hogy elfelejtette. Vagy belemerült egy beszélgetésbe valamely pult mellett. De csak átmenetileg. Egyszer, jövőre, vagy évek múlva megérkezik, tudom, hölgyem.

Nem érte kértem az egy percet. Abban reménykedtem, hogy éppen most számít majd, hogy olyan sok embert megismertem életem folyamán... hogy hopp, egy perc, és beleütközök itt a városházán valami csatangoló ismerősbe. És ő elhiszi nekem, hogy most éppen egy fontos házasság előtt állok. Fontos mind, de most ez a legfontosabb.

És lőn. Jött valaki, boldogságtól kipirult arccal léptünk be az eskető terembe. Holtomiglan, holtodiglan, hol a frászban vagy, Pali?!

Házat építék - Házszenelés

Új házasságom újra Makovecz Imréhez vezetett, végleg be kellett fejezni a korábban nekem tervezett, de család nélküli életre szóló újabb háztervet. Előtte beszéltem Palival. Tőlem tudta, milyen iszonyú terheket vállaltam magamra az első Makovecz-házzal, melynek felépítésére sem anyagilag, sem szakmailag nem voltam felkészülve. Arra voltam kíváncsi a boldog családapánál, kis gyerekek édesapjánál, hogy megéri-e a terhet az új otthon, vagy maradjak békében, és érjem be egy hagyományos házzal, lakással. A család jövője úgysem ezen múlik. Házasságom

és a ház folytatása és felkészítése az életre szinte egy napon indult 2001 őszén.

-Ne kezdj bele, megőrülsz.

-Makovecz is ezt mondta.

-Akkor mi a kérdés?

-A bensőm. Azt üvölti, hogy ha egyszer fel tudtad építeni, fel tudod még egyszer. S ezzel tartozol magadnak is, leendő családnak is.

-Ez csak a nagyravágyás hangja. Nyugodj le végre. Gondolom, ismét nincs hozzá elég pénzed sem.

-Végre tévedsz. Úgy alakult az életem, hogy bőven belefér egy új ház, ráadásul a nagy része készen is van évek óta, de magára hagytam, mert nem akartam bolyongani a nagy termekben. Most azonban ismét nem leszek egyedül.

-Hagyd, elnök, ne építsd fel. Add el, ami készen van, az árából boldogan élhetsz egy megfelelő, szolid házban, vagy egy nagy lakásban.

Igaza volt.

Ezért aztán nem hallgattam rá, hanem belevágtam. Ezúttal tényleg felkészült voltam minden tekintetben, ezt én jobban tudtam, mint Imre vagy Pali. Fél évvel később beköltöztünk, fél éves volt a legelső kis poronty is az édesanyja méhében.

A házszenelőn ott volt Imre is, Pali is. És még néhány jó ismerősöm, valamint három-négy egyszerű kétkezi mestergyerek, régi barátaim a tévé műszaki osztályáról, akik munkájukkal és vicceikkel elkísértek minden építkezésemre évtizedeken át. Meg voltak illetődve a nagy művészek társaságában, pedig nem kevesebbet tettek hozzá, mint azok: minden tudásukat.

-Na Lajosom, ez nem szobor.

Értetlenül néztem Palira.

-Nem emlékszel semmire, erre sem. Az első Makovecz-házadban a tölgynek dőlve úgy éreztem, és el is mondtam, hogy az egész nem más, mint egy gyönyörű szobor.

-Az is volt. És a család többi tagja úgy érezte, hogy műteremben él, utálták.

-Ez nem szobor, nyugi. Ez OTTHON. Minden porcikája. Ide költözhettek?

-Persze. Majd, ha mindketten meghalunk. Akkor együtt el-eljövünk ide szunyókálni.

Makovecz dühös volt, persze ez mindig csak áldüh. Palihoz fordult:

-Mik ezek a korlátok itt? Pálcikák! Én oszlopokat terveztem, de gyufaszálakat látok.

Ennyit füstölgött magában, és felnevetett. Tudta mindenki, aki ismerte: a harag csak vicc. Pali ismerte, nagyszerű barátok voltak, reflektált:

-Imre, hol emlékszel te már arra, hogy mit terveztél?

-Igaz, öregszem, mindent elfelejtek, Sanyikám – fordult Palihoz, és megveregette a vállát. – Nagyon jó verseket írogatsz.

-Én nem a Csoóri vagyok!

*Kő Pál, Bőjte Csaba, Szórádi Sándor, Kuszto Tibor
a Makovecz-házunk Szoborkertjében*

Van itt egy karcagi, Elnököm!

Pali elemében volt az ezredfordulón és utána. Ez volt a népi, nemzeti művészeti erők első igazi erőgyűjtése a második világháború óta, az Antall-kormánynak soha nem volt elég ereje erős hatások kiváltására. Ébresztőre igen, éltetésre nem.

Újra bombázott leveleivel és szóbeli előterjesztéseivel. Felvidékről, Erdélyből, itthonról. Kivétel nélkül célba ért velük. Ekkor már a kuratórium tagja volt.

2001 nyarán elkezdett lelkesen mesélni valami nagykun szobrászról. Hogy milyen nagy tehetség, eredeti alkotások, ezeréves hagyományok.

Györfi Sándor nevét sem hallottam azelőtt soha, íme, a gyengeségem. Pali szavainak viszont gyorsan felfogtam az értelmét. Megmutatta Sanyi portréfotóját, és rögtön láttam, hogy testvér. Ő nagykun, én kiskun. Pali jázsági, bár nem biztos.

Névmemóriám katasztrofális. Később, amikor készülődtünk a következő gálánkra a Károlyi-palotában, megerősítést keresve a kuratóriumtól, Palihoz fordultam:

-Palikám, bemutatnád közelebről is Karcagi Sándor művészetét? Engem már meggyőztél, de vagyunk itt még sokan.

-Karcagi Sándor tehát – aztán hozzám fordult: neked mondom, Félegyházi Lajos – szóval őt én javasoltam. E néven ne keressétek, ezt majd az elnök elintézi magában. Györfi Sándor álnéven viszont sok szépet láttok művei közül szerte az országban. Egy ember, egy művész, aki nem keresi a hírnevet, nem is ért hozzá, mert pontosan tudja, hogy majd a hírnév megkeresi őt.

Karcagi Sándor így nyújtott kezét a 2001-es gálán: Györfi Sándor vagyok. Ezen egy pillanatra elcsodálkoztam, én Karcagira emlékeztem. A kézfogás jól jött, ketős volt: szólt a köszönetről, és biztatott a házasságra, melyet egy órával korábban kötöttem a református templomban a Duna partján. És stílszerűen a gála volt a lakodalom. Bár inkább gálának tűnt.

Végre van Szent Istvánom

2002-ben úgy láttam, hogy mivel nem tudok semmit az én új szobrász ismerősömről, feleségemmel meglátogattuk Karcagon. Először Győrbe akartam menni, de Pali mondta, hogy az a neve, Karcag felé menjek inkább. Ezúttal nem jött velem, pedig megígérte. Eszembe jutott A Tanú és a házasságkötés, hol van az már, pedig nincs még fél éve sem.

Györfi Sanyi műtermi kertjében a bokrok és a gaz között fémes csillogást vettem észre a búcsúzás perceiben. Mondta, hogy Szent István, bár nem látszik rajta.

Deja vu érzésem támadt. Főleg, mikor mesélte... 2000-ben a Millenniumi lázban az egyik város tőle is rendelt egy Szent István-szobrot, egy hatalmasat. El is készítette, időre szállította is volna, amikor szembe találta magát a széttárt kar legendájával, és a bocs, de...

A város közölte vele, hogy mégsem nyerték meg a remélt pályázatot, nekik ilyen-
mire nincs pénzük, és úgy általában menjen a fenébe, ha panaszkodni merne.

Így nőtte be a gaz szegény István királyt. Eszembe jutott az én menetem Kő Pali
Istvánjával, és nem értettem: ha Nemeskürty ilyen nagyvonalú volt az ilyen ügyek-
ben, hogyan fordulhatott elő, hogy Pali támogatást kap, horribilist, barátja, alkotó
társa, Györfi Sanyi pedig egy fityiszt, bemutatva.

Mint mondtam, Pali Szent Istvánjának avatása után ő is, én is megfélelkezünk
az ígéretről, hogy siker esetén nekem adja a kis bronz Szent Istvánt. És íme, a
sors ajándéka. Itt fekszik előttem, önmagát megadva, a nagy király szobra talán
ötven-nyolcvanszoros nagyságban.

Karcagi Sanyi – akarom mondani: Györfi – nagykun, én kicsi. Ha két kun találko-
zik, csak kitalálnak valami újat, így tanultam a tanyában.

Ehhez képest fél évvel később a magasba emelkedett és ma is ott áll nemesen a
Györfi-féle Szent István a Makovecz-házam kertjében, első szoborként, amelyet
aztán tucatnyi más követett. Így alapozta meg Szent István akaratlanul is a Szobor-
kertet, ahol immár jól elfér egymás mellett egyebek mellett Györfi Sándor és Kő
Pál alkotó művészete is.

Mi van, ha Pali nem javasolja Sanyit 2001-ben? Valami akkor is van, de ebből a
fenti menetből itt biztosan semmi. Szoborkert nélkül is van élet. De az más módon
és másról szól.

Hány keresztelő lesz még?

Pali rendre részt vett minden keresztelőnkön, volt bőven. Szent István avatása Előd keresztelőjére esett, Botondéra a Zrínyi Ilona-kis Rákóczi szoborpár, Emesét Krisztussal és Máriával köszöntöttük, Etele keresztelőjére Etele – Attila – hun király szobrának avatása (megkésve, a nagy király lassabban jött hozzánk a tervezettnél), És Lél. Ópusztaszeren adta rá keresztelő áldását Kuszto Tibor bánffyhungyadi református lelkész. Pali titokzatosan félrevont.

-Ide hallgass.

-Hova?

-Ide, te Jóska. Gyere, megmutatom.

Azzal a Nemzeti Történelmi Emlékpark központi részéhez, az Árpád-emlékműhöz vezetett, még mindig titokzatos arccal. Semmi jót nem olvastam ki belőle, bár most nem késett el Pali...

-Ez itt Aba Sámuel király – mutatta meg az Árpádot körülvevő királyszobrok egyik kiemelkedő alakját. – Én készítettem. Engedd meg, hogy felajánljam Lélnek.

-Ellopjuk innen? Most, azonnal? Rendben, úgyis mikrobusszal jöttem, belefér ép-pen a lábak alatt. De hogy visszük ki?

-Hülye. Nem a szobrot, hanem a jogot. Ami az enyém. Neki adom Lélnek, készítesd el Győrfi Sanyi műhelyében.

-Jogot nem lehet szoborba önteni, Palkó.

-Na jó, vége. Még egy mondat, hátha megjegyzed. Győrfi Sanyinak majd elküldöm Hevesből Karcagra a szobor és a talapzat gipsz formáját. Ne törd a fejedet, úgysem érted. Majd Lél megérti.

Lél aludt a gyerekkocsiban, de azért átszólt, hogy OK, ő érti, és köszöni szépen.

Vigyázz a feleségedre

Pali már az első gyerek születése után szólt. Hogy állj, semmi túlzás, ne úgy, mint szoktam, ne essek neki...

-Minek ne?

-Hát a gyerekszaporulatnak. Ne felejtse el, hány éves vagy.

-Te mondd, öregember, két kis sráccal?

-Az más.

-Duma.

-Vigyázz a feleségedre. Nem szabad túlterhelni a nőket. Nekik is szükségük van a szabad életre, az alakjukra, az egészségükre. És egyszer magára marad majd minden számítás szerint, előbb te mész el, és ő csak sokkal később, és egyedül kell nevelnie a gyereket, szóval...

-Te mondd?

-Az más.

Botond születése után odajött a keresztelőn Pali, és azt mondta: Vigyázz a feleségedre, mondtam már.

Hosszabb beszélgetés következett, fentebb már leírtam.

Emese születése után a keresztelőn odajött Pali, és azt mondta:

-Csak a végét mondom. Az más.

Etele születésekor odajött Pali, nem mondhatott semmit, mert megelőztem, és eléje kiáltottam:

-Tudom, az más.

Lél keresztelőjén nem mondott semmi emlékezeteset, csak azt, hogy hülye vagyok. De ezt már említettem.

Aba Sámuel magasabbra készül - a mester és ifjú Györfi Sándor: előkészületek

Epreskerti kolbászok

Legendás volt Pali nagyvonalúsága. Én keveset szórakoztam, daloltam, táncoltam életemben, nem jártam vele mulatságokba, a társaságaiba sem, volt belőle több ezer. Nem A Barátja voltam, hanem csupán egy a sok közül. De jó megfigyelő vagyok az emberi tulajdonságokat illetően.

Nem fizethetett senki más, ha ő ott volt.

Egy csokor virág nélkül sehova sem érkezett, ha asszony volt a háznál.

S a ház ura sem úszta meg a figyelmesség valamilyen további jele nélkül

Gála, est, ünneplés nem érhetett véget az ő acélos, tiszta énekhangja nélkül.

Engem nem ezek fogtak meg.

Hanem a kolbász. Ha meglátogattam az Epreskertben. Ha felugrottam a lakásukra a Munkácsy utcában. Ritkán Hevesen. Ha eljött hozzánk, hivatalosan a tanítványaival, vagy gálára díjat átadni, vagy egyszerűen csak betoppanni. A kolbász mindig előkerült. Micsoda szívélyes, természetes emberi gesztus. Talán csak mi értjük, alföldiek.

Szalonna hozzá. Papírban, ahogyan a hentes adta. Vagy abroszban, gondolom, Csilla csomagolásában. Kihajtogatva, szeletelgetve, porciózva. Vagy két kézre, csülökre fogva.

Nem lesz senki, aki ezt még egyszer...

Meghalt a múlt.

Le veled, Gyurcsány

Szép békeidők voltak azok... 2002-2010 között. Tudtuk, ki az ellenfél, s le akartuk győzni. Nem azért, hogy a helyükre lépjünk – az ő helyükre soha! -, nem is azért, mert a bitorlónak a fuss jár, hanem főleg azért, mert kiszáradt a haza a szoclib. garázdálkodásban.

Milyen szép volt, együtt rázni az öklünket képletesen és ténylegesen. Megküzdeni minden nap valami csekély előbbre jutásért az ellenséges hatalmi környezetben. Tudni, hogy mi vagyunk többen, nem baj, hogy alászorítva, azok ott fent gályáznak, de a víz – mint a kő is – minden természet ura. Az úr.

Milyen erősen összetartoztunk a szemérmetlen kiszorítódsdi nyomása alatt. Az ellenállás dialektikája. Minél erősebbek, annál több erőt váltanak ki belőlünk.

Azon kapom magamat, hogy többes szám első személyben beszélek, és ez szerénytelenség. Ám igaz. Együtt voltunk, mint soha máskor.

Köszönjük, Gyurcsány. Ha nem lett volna ilyen gátlástalan és tehetségtelen uralkodásod, ha képes lettél volna az országban gondolkodni, s nem a bandáidban, ha kivagyiságod nem szúrta volna ki a szemünket, lagymatagok maradtunk volna, erőtlének, individualisták, egyéni érdekek hívei.

Köszönjük, hogy megadtad nekünk a veletek szembeni példátlan összefogás lehetőségét, az erőt.

Aztán mikor mindezt már tele tudónkben éreztük szétáradni, egyetlen kiáltásba és szimbolikus ökölcsapásba csapott a milliónyi erő: Le veled, elég volt, elégtél.

(-Ezt itt most ki mondta? Te, vagy én?)

Györfi Sándor és Kő Pál

Hatvan bizony, 60

Elérkezett ez is, eléggé brutális, de mivel éppen akkor született Etele kisfiam, és tudtam, hogy a sornak nincs még vége, elviseltem derűsen. 2008. június negyedikén hatvanéves lettem. Úgy hozta a sors, hogy a legjobb 5 barátom közül 4 ezekben az első nyári napokban született, Ikrek vagyunk. Köztük Pali, június 2-án, ha jól emlékszem. Itt volt ő is a köszöntő ünnepen, művész barátaim kitettek magukért, mondta is Pali sűgva: államfőnek nem adnak ilyen koncertet, elnök.

Ki tudja, miért, utólag úgy érezte, hogy még egyszer felköszönt. Másfél hónappal később megérkezett a szokásos hatalmas boríték, benne a nagy lapok nagy betűkkel, gondoltam, újabb díjakra tesz javaslatot. Csak nagyon ritkán fordul elő, hogy elteszem a leveleket megőrzésre, ennek ez lett a sorsa valamiért.

„*Kedves Elnök, Kedves Lajos*

Isten tartson meg!

Nagyon komoly sorokat szeretnék írni, de lehet, hogy nem sikeredik fényesre. 60 év.

De micsoda 60 év ez. Pokoljárás és purgatórium... diadalmas magadra találás hatvan éve van mögötted.

Hatalmas tett A Magyar Művészetért Díj alapítása és évenkénti kiosztása.

Rengeteg embert fedeztél fel és indítottál el az útjára. Köszönet érte. Megtaláltad a párodat. Szép két nagy gyermeked, Levente és Anikó és a kisebbek is: Előd, Botond, Emese, Etele... jó helyre születtek, van jövőjük hála Istennek, van biztos családi háttérük.

Kedves Uram, Lajosunk

Az tetszik benned, hogy optimistának születél és ezt tudod is fokozni. A jó humor és a hibátlan információd sokszor elképesztett. Esendő vidéki szerepkörömben szívesen segítettelek mindig erőmhöz mérten és ezt továbbra is ígérhetem.

Adjon a jó Isten erőt, egészséget a következő hatvan esztendőben is.

Tisztelettel és szeretettel *Lujos*

Heves, 2008. 07. 21.

Isten tartson meg jó egészségben Téged és drága családotod, *Csilla*”

Kedves Elvöl, kedves Lajos

Isten tartson meg!

Nagyon könnyű

ni, de lehed hogy nem sikeredlik
60 év.

De micsoda 60 év ez... pokor
törum... diadalmas magadr
van éve van mögöttes.

atalmas tett a Magyar ill
apitása és évente kiosta

Rengőtel ember és festet
itjára. Könyves etc.

...jon a jó isten erőt, egészséget
...van entendőrös... is.

Tisztelettel és szeretettel

 Gurja

08. 07. 21.

...meg jó egészséggel Téged és
...családodat is! Csilla

„Mindig melletted van”

Viharos volt az életem, néha támpont, iránytű nélkül. Ellenfeleim ugyan gondoskodtak állandó edzésemről, és én ennek szívesen tettem eleget, de megvallom: okoztak drámai napokat is. Amikor úgy éreztem, belebotlottam a nagy sötét semmibe, és elnyel. Egyenes, nyílt támadások helyett leginkább az alantas háttérrel kellett megküzdenem. S bizonyos csomópontokban, amikor azt érezték, hogy végleg lesújthatnak, frontális és nyílt sajtó- és politikai hadjáratba csaptak át.

Néha világosan éreztem, hogy magamra maradtam.

Ilyenkor a sötétben mindig felvillant egy-egy fénycsík. Egy mondat tőled, Palikám, de mégsem tőled. Egy-egy mondat, amelyben véletlenül valaki akkor idézett téged rólam, amikor megváltásként volt szükségem a jó szóra. S mintha éppen akkor postáztad volna, elért hozzám.

Sára Sándor a 90-es évek elején, a Duna Tv elnöklése előtt kifejezetten aktív tagja volt a kuratóriumnak. Idéztem már 1993 azon pontját, amikor azt mondtam: Vége! Meghalt A Magyar Művészetért Díj. Sanyi egyszer felhívott és azt mondta, személyesen szeretne velem beszélni. Kő Pali jelezte, hogy abba akarom hagyni, nem bírom tovább. Erről. Találkoztunk, megpróbált rábeszélni a folytatásra, bár tudta, hogy reménytelen anyagilag.

-Lajos, Lujos azt mondta, hogy ha te abbahagyod, soha nem tudjuk újra talpra állítani. Nincs senki. Vagy te, vagy nincs. Én is így látom, ezt fontold meg. És azt is mondta Pali, hogy ha kilépsz, elismered, hogy az urbánusok győztek. Ezt akarod? Makovecz felhívott a Művészeti Akadémia megalapítása után. Jelezte, hogy jövőre bővítik az akadémiai tagságot, Kő Palira is számít, rám is, s Pali azt mondta neki: sok baj lesz még az akadémiával a pénzhány miatt, a támogatások elvonása miatt, beszéljen velem, mert én tudom, hogyan lehet a semmiből sok pénzt csiholni. Mondtam Imrének, hogy én állandóan csiholom, de rögtön el is ég, minden gála alkalmával, szerezzon jobb tűzszerészt, olyant, akinek kovakő helyett bugyellárisa van.

Szabados Gyurit Palin keresztül ismertem meg. Már meg sem lepett, hogy Pali a zenész világból is ilyen markáns nevet javasol díjra. Szabados zseni volt, és ami még inkább meglepett: Olyan tisztán és vallottan, minden szellemiségében átélt magyar tudattal rendelkezett, hogy állandóan lengettem képzeletbeli kalapomat, ha őt láttam. Amikor megírta a zenét a Kun Himnuszomra, eljött, hogy átadja és elmagyarázza a zene lényegét (zeneileg totál analfabéta vagyok).

-Pali tűzbe tenné érted a kezét. Kevés embert láttam ennyire elszántnak. Közös társaságban voltunk, és valaki szidni kezdett téged. Ontotta a durva szöveget. Pali megkérdezte, hogy honnan ismer téged, elmesélné-e. Nem ismert, de olvasta ezer helyen...

-Ide hallgass. Tudod, mit olvastam rólad? Nem is egy helyen... Hogy állandóan részeg vagy, és nyilvános helyeken leokádod a vécét.

-Ez baromság, ki mond ilyent rólam? – hökkent meg az illető.

-Olvastam, barátom, olvastam.

-Hol? Mutasd meg!

-A vécé falán. Oda írta valaki.

Szabados vihogott. – Pali faképen hagyta a fickót, és azonnal elkezdett mással beszélgetni, teret se engedve további vitának.

Kobzos Kiss Tamással pedig direkt, egyenesen üzent Pali, amikor kirúgtak a Zrínyi Média Kft-től:

-Mondd meg Lajosnak, hogy ha akarja, bárkihez elmegyek meghallgatást kérni és elmagyarázni, milyen bandák állnak a kirúgása mögött. Húzd alá, hogy bárkihez! Miniszterhez, államfőhöz. S módomban is állna.

Felhívtam, lebeszéltem.

Nem is sok idő kellett, hogy mégis megpróbálja... Fél évvel később a Magyar Művészeti Akadémia számos alapító tagja aláírt egy petíciót, amelyet Kő Pali és Sára Sándor fogalmazott meg, és amelyben az új akadémiai elnökhöz fordultak, hogy biztosítson nekem munkát az akadémia apparátusában. Máskor tiltakoztam volna ez ellen, most, a kirúgásom utáni bizonytalan egzisztenciális helyzetben kifejezetten hálás érzés fogott el.

-Lajoskám – kezdte szomorúan Pali az akadémia közgyűlésén -, mindent megtettünk...

-tudom, szólt Zelnik is, Sára is, talán Szakonyi Károly is... - hunyorogtam Palira...

-és én személyesen is indokoltam a petíciónkat Fekete Gyurinak, az elnöknek, de tudod...

-Mit kell tudnom, Palikám, ne kímélj...?

-Szóval nemet mondott. Nem indokolta, csak nemet mondott, mégpedig úgy, hogy vitát sem lehetett nyitni.

-Sebaj Pali. Szóval nem lehetek könyvtáros az új birodalomfőnök felfogása szerint. Mindenesetre köszönöm nektek, jólesett. Ha úgy jobb Fekete lelkének... Megélek, ne félj.

Tehetetlen volt és szomorú. Lemondó. Először láttam életemben, hogy feladta.

Egy korabeli újságkivágásban találtuk: ez a mi közös és állandó vidéki hangulatunk, nem mellesleg itt nyújtjuk át neki az Árpád fejedelem-díjat Hevesen, Teri mama (Pataky Terézia), Szőnyi Endre és az én Emesém, Etelém társaságában

Két évvel az ópusztaszeri keresztelő után megérkezett hozzánk Aba Sámuel. Kő Pál és Györfi Sanyi jóvoltából. Hajsza! pontosan Lél 2. születésnapján. S Pali halála előtt napra 7 évvel. Ebben a könyvben arról a gáláról idéztem a fotókat, azok magukról beszélnek a szobrot, s a díjátadásban Pali szerepét illetően is.

Önmagában is sokat mond Pali választása a Lélnek ajándékozott szobrot illetően. Igyekszem megfejteni, hogy miért éppen ezt, s egyszer majd elmagyarázom Lélnek.

Ópusztaszeren nagy királyok szoborkoszorúja ékesíti a Millenniumi Árpád-szobrot. Aba Sámuel egyébként nem szokás emlegetni a jelentős uralkodók között, legtöbbször a nevét sem tudják. I. István későbbi szentté emelése elhomályosította utódát, egy kicsit mintha ki is iktatta volna a magyar történelemből. Pali választása hitvallás. A megverték, a legyőzöttek, az esendő, az igazságtalanul kiszorítottak mellett.

Istvánt követte a trónon, de rögtön bele is halt. Mert a kor, és az István által felépített uralkodói, hatalmi kör nem tűrte tovább az utolsó pogány dobbanást. Koppány sorsára jutott ő is. Egyben megvetve a gyilkos békétlenkedés és a sorsszerű kettészakadás ágyát a magyar történelemben, bizonyos értelemben tragikus sorscsapásként is beültetve egész ezeréves közösségi életünkbe.

És az istenhívő, mélyen vallásos, Szent Istvánt saját szobrával újra piedesztálra emelő Kő Pál – azt hiszem, az egyetlen jelentős művészként – mintegy megbocsátást kérve beemeli Aba Sámuel a történelem alkotó uralkodói közé, vissza a helyére, mondván: hatalmas keresztények, ti pogányok is vagytok, ne feledjétek – és azt sem, hogy akiket pogányként üldöztetek ki magatok közül, azok is az egy Istenben hittek. Hiába bántjátok őket, ők is mi vagyunk.

Aba Sámuel szobrát 2013. június 8-án, kisfiam születésnapján avattuk a Szoborkertben, Lél akkor még fel sem fogta, hogy az övé.

És most milyen egybeesés napra 7 évvel később?! Lél aznap volt kilenc éves, amikor Pali meghalt. Kettőjük barátsága a király szobrában él tovább, hirdelve az élet megszakíthatatlan végtelenségét. Amelyben nincsenek keresztények és pogányok az első fejezetekben - csak emberek vannak.

A tanítvány rejtett könnyei

E könyvet a 2020. június 20-i temetés utáni óráiban, egy sziklán ücsörögve határoztam el. Nem nekem jutott eszembe, valójában senkinek sem. A temetés előtti órában felhívott egyik első tanítványa, Szórádi Zsigmond, hogy kiöntse fájdalmát. Addig is tudtam, milyen nagyon szereti mesterét. Zsiga a beszélgetés végén önkéntelenül, rutinból annyit mondott, hogy meg kellene egyszer írnod, ki volt neked Pali. Akkor ott elszaladt a fülem mellett ez a mondat. Amikor aztán másnap hazautaztam családommal Budapestre, és rám szállt az est itthon, gépem előtt ülve és magam elé meredve hirtelenül folyni kezdett a szó a képernyőre. Nem tudom, ki írta, vezette, róttá, de a következő hétfőn-kedden elkészült e fenti írás. Nem voltam biztos abban, hogy helyesen vettem a megemlékezés irányát, stílusát. Megkértem Szórádi Zsigát, ha már felcsigázott, elolvasná-e. Fő gondom az volt, nem dehonesztáló-e Palira nézve mindez a sok, másoknak talán ismeretlen személyes élmény, azok megidézése. Mert ha igen, akkor nem is teszem közzé.

Zsiga még aznap este válaszolt. Levele e könyv újabb fejezete. Íme:

„Elolvastam a kéziratot Lajos, azonnal. Köszönöm szépen ezt a napfényes délutánt. Kő arca ragyogta be újra... Minden munkámat azonnal félretettem, úgy olvastam el együttő helyemben. Nagyon élő, néha naturális, még hadd ízlelgessem... Kérdez, hogy Palira „dehonesztáló-e” némely mélyebb, személyes, vagy eddig titkos magánügyetek megírása? Első olvasatra, a bátorság és vele a hitelesség árad az oldalakból. Ami még friss. Hiánya után fontosabb lehet e közlés, a kibeszélés, a szenvedélyes kitárulkozás, mint a halál pillanatáig őrzött személyes titkok. De nem tudom, hogy gyermekei miként olvassák, bár szerintem nyitott erre Csilla is.

Ilyen „volt” Pali, ugyanaz a magánéletben, mint közszereplőként, akinek magánélete egybefolyt a társadalmi mozgásával. Ezért akik nem ismerve őt, elolvassák ezt a könyvedet, talán többen szemérmesen túlzottnak vélhetik, pl. a „kocsmapul” tarthatta többször fel (mint pl. esküvőd tanúját). Erről kevésbé ismert, sokan csak egy-egy konkrét ügy, helyzet alapján ismerték meg. Kidomborítható tulajdonsága, hogy imádott élni, „elgyengülgetni”, és megtehetette, mert annyira erős volt.

Egyidőben annyi megbízást látott el, illetve paralel annyi alapítványi, főiskolai, akadémiai gyűlésen, pályatársak lektorátusi vidéki zsűrijén vett részt, hogy az csoda, hogy el tudott mélyülni a műtermi csend magányában, mert még a főiskolán se volt egy saját alkotó napja. A főiskolai saját kis műtermében egymásnak adták a kilincset az újságírók (pl. Nők lapjától), tévések (pl. Szegvári Kati), amikor épp’ nála cizelláltam a Koller Galéria ösztöndíja fejében leszállítandó kis bronz Kodályát, stb ...

Míg a művészeti képzésben, középiskolában az volt a verseny, a példakép, ki a legnagyobb művész („a kis Michelangelo”), a főiskolán hamar megvilágosodott, a szobrász mesterek közül elsősorban a legfiatalabb, legmesszibbről kezdő mes-

ternél, Kő Pálnál elsősorban az emberi tartalom, a kibontható nyitott személyiség, és nem feltétlen a szakmai „csodatevések” nyomtak latba. Nem véletlen, hogy sok (lány) hallgató élt azzal a lehetőséggel, hogy az első év után át lehetett jelentkezni másik mester osztályába.

Csakis Kőhöz mentek át, azok, akik bár csupán messziről ismerték, de mégis úgy érezték, hogy a főiskolai éveket nála jobban élhetik meg. Sajnos az úgymond „életre felkészítést” a mai napig nem tartják fontosnak az egyetemi képzésekben. Kőnél ez magától volt természetes. Amiket írtál, optimista megerősítése annak, amilyen volt: minden számára fontos barát, tanítvány életének lankadatlan figyelemmel és támogatással kísérése. Szinte csak rá volt jellemző, hogy más szobrász mestereknél végzetteket is segített ösztöndíjak, emlékmű pályázatoknál, beajánlások formájában.

Ezért is volt természetes a nagyszámú fiatal és beért szobrászok tömeges megjelenése a temetésén. Sajnos kevesen követik Kő példamutatását. Sokan hízelegtek neki. Ezt és a cinizmust se bírta. Egyik régi tanítványa, aki látva, hogy mesterünk nem annyira van oda érte és egy általam szervezett laza társaságban rászállt Palira, épp’ előttem fakadt ki a mesterre: „Miért nem szeret engem mester?” Kő miatta lépett le a buliról, beszállt a liftbe és amikor csukódott az ajtó (mint egy filmben), csak annyit válaszolt ki: „Jánoskám, nem őriztünk együtt libát!”

Nem szétszórt volt, mint amilyennek néhányan látni akarták, hanem odaadó: pl. a Munkácsy utcai lakása és a hevesi háza is nyitva állt a tanítványainak is. Az utolsó eresztéséből volt, aki két évig ott lakhatott ingyen az Epreskert mellett a lakásában albérlet híján. Anno még én is ehettem ott a toronykonyhában Terike mama főztjéből.

Érdemes lenne bővebben kibontani a könyvedben, hogy amikor az Aba Sámuel szobor megérkezett a Szoborkertedbe, emlékszem, az utolsó pillanatban hárman, a gálára szépen díszbe öltözve emeltük fel a bronz mellszobrát a kőposztamens tetejére (Győrfi Sanyival és Enes Sándorral, Pali alattam végzett tanítványával).

Láttam az arcán, hogy minden együtt van, boldog volt! Megint sikerült a szervezése: Lél, Te, a Kert ajándéka, a nyári napfény, Csilláék, a családja, sőt, még a gyerekek is ott voltak, a régi barátok, illetve mi, a megbízható régi, segítő tanítványok együtt... ott. Mintha lenne fotóm is a ráemelés pillanatairól, még az ott riportot készítő DunaTv képernyőjéről is lefotóztam egyszer utólag... és ráadásként még A Magyar Művészetért Díjat is ő adhatta át első tanítványának, nekem! Ez volt legnagyobb elismerésem.

Ne haragudj, hogy elragadott engem is az emlékezés héve, mint Téged. De aki ismerte, ettől nem mentes. Talán erre a váratlan halálára adott „azonnali választ”, amit KőPalival megtett utakon, életeden átszűrte és első, fájdalmas reflexként napok alatt könybe öntötte. Követhetné mindezt még egy olyan könyv is, amiben sok fotó, Kő-írás időigényes összegyűjtésével örökítenéd meg, ahol a változó időket ér-

telmező politikai gondolataidat is hozzá kapcsolhatod. Előttünk, tanítványok előtt nem gyurcsányozott, de egyértelművé láttatta, milyen nemzeti szalagot, kokárdát kötött fel a kalapjára akkor is, amikor a hatalom ezt aligha nézte jó szemmel - ill. milyen művészeti megbízásokat vállalt fel.

Egy szó, mint száz, e szókimondó, „rögtönzött válasz”, stílus nagyon illik Mesterm habitusához, ill. kettőtök kapcsolatának kifejezéséhez.

Nagyon köszönöm, hogy újra átélhettem a jelenlétét, sikerült megragadnod. Talán későbbiekben még több tőle származó kifejezést, szállóigét visszaidézhetnél azoknak, akik lelkesülve várták a találkozást Vele mindannyiszor, amikor fókuszpontként megjelent. Ugyanazt a lelkesültséget érzem át, ezért is faltam fel a kéziratot, mint te is, én is a kolbászat, a szalonnáit, együltében. Zsiga”

Azt írtam Zsigának, hogy én így tudok írni. Művészettörténészek, alkotótársak dolga az életmű elhelyezése a magyar művészettörténetben. És ez meg is fog történni érdemei szerint. Engem az ember érdekelt e könyvben, a vaskos, vitathatatlanul sokszínű, örökké életvidám és -erős ember: Pali, Lujos.

A Kő Pálról ezer életrajzi részlet közül itt találnak néhányat:

<https://mmakademia.hu/alkoto/-/record/MMA9848>

https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C5%91_P%C3%A1l

<https://www.kozterkep.hu/alkotok/megtekintes/819/ko-pal>

Zrínyi, mint fiaskó

2010-11-ben nagyot buktam a Honvédelmi Minisztérium kommunikációs cégénél, a Zrínyi Média Kft.-nél. Mai szemmel nézve hiba volt elfogadni a megbízást, tudni kellett volna, hogy a sajtóhiénák és azok urai, valamint az új kormányzat vámszedői rám vetik magukat, ha nem engedelmeskedek parancsaiknak, „üzeneteiknek”. Melyek lényege az volt: vagy fizetek nekik, mind a cég új igazgatója, vagy eltakarítanak.

Pali eleinte nagyon örült a kinevezésemnek. Rajtam keresztül – is – ismerte a minisztert, Hende Csabát, azt hiszem, gratulált is neki ehhez a döntéséhez. Tudta, mennyire szeretek vezetni, hogy az az én cselekvési alaphelyzetem. Aztán látta az első naptól, hogyan vetik rám magukat jobbról, balról, középről. És rögtön azt tanácsolta, vonuljak ki a frontvonalból. Nem úgy, hogy lemondok, ezt mindketten kizártuk, hanem úgy, hogy elfogadom: most itt új urak vannak, ők szervezték meg a hatalomváltást, az igazság az ő igazságuk. S bár ez nincs így, ne is legyen soha, de ha részt vállaltam benne, ha elfogadtam a kinevezést, akkor nincs más választásom. Fogjam be...

Ő is tudta, én is, hogy ez nem fog menni.

És őt is letaglózta, engem is, mi történik akkor, ha szembe szállsz velük.

Pali mindig békés ember volt, ez volt a lényege.

Én feszültségben és sokszor harcban éltem, ez a lényegem.

S mivel a hatalom minden korábbinál erősebb és monolitikusabb volt, nekem buknom kellett. Így vala megírva.

Palikám! Utólag nagyon hálás vagyok, hogy kinyírtak. Nem bírtam volna köztük.

De erről sokat beszéltünk, elmentél, már így is marad.

Meghalt, mert magyar – Él, mert magyar

Nem írtam eddig erről, de aki ismerte, tudja az evidenciát. Pali ízig-vérig igaz magyar volt, a legősbibbek egyike. Hivalkodás nélkül, minden sejtjében élő büszke meggyőződéssel. Ez lehetett az egyik legfőbb – rejtett – kapocs köztünk.

Legalább tíz évig készültem arra, hogy a Szoborkertben emléket állítsunk azon magyar tízezreknek, akiket a szomszéd népek gyilkoltak halomra csupán azért, mert magyarok voltak, csecsemők, aggastyánok, védtelenek. A primitív, gyilkos ösztön áldozatai. Az emlékmű nagyon hiányzott a nagy történelmi alakok közül. S terveim minden lépését megbeszéltem Palival. Nem volt egyszerű feladat. Nem találtuk meg azt az egyetlen kifejező szimbólumot, amely sablonmentesen adja vissza e nemzeti tragédiánkat. Sokakkal próbáltam szót váltani erről az évek során, Györfi Sanyival, Mihály Gáborral, Szórádi Zsigmonddal, a történelmünket kiválóan értő szponzor barátommal, Nagy Endre filmproducerrel és a csontjaiban is magyar Szórádi Sándorral, Kobzos Kiss Tamással. Nem jutottunk messzire. Itt égett a nyakamon a felelősség és a kudarc.

Végül Palival dűlőre jutottunk. Ne egy szobor, hanem egy több tagú emlékmű, szoborcsoport összessége fejezze ki az áldozatok iránti odaadásunkat. Így fogtuk egybe Melocco Miklós Krisztusát, Györfi Sanyi Máriáját, és két fia, Sándor és Balázs sziklatömbjét: Meghalt, mert magyar – Az ártatlan áldozatok bennünk élnek.

Vagyis él, mert magyar. Mint Te is.

*Meghalt, mert magyar - Az ártatlan áldozatok bennünk élnek emlékmű a Szobor-
kertben, Melocco-Györfi(trió) alkotás*

Az utolsó nagy öregem – Kőbe vésve

Elmentek egymás után, meleg csákányváltással. Sütő, Makovecz, Csoóri, Sára, Kósa, Szokolay, Sinkovits, Pali... alig maradtak már. Hiányoznak, mert ők még tudták és tudatták, hogy szeretik származásukat, mélyről jöttek, de nekik az volt a magasságos, tartoznak a népüknek, amelynek gyermekei, hazájuknak, amely a földjük, nyelvüknek, amely a közös szellemi ékességük.

Tudták, hogy megosztják, amijük van, akkor is, ha nem kérik tőlük, elvenni nem érdemes a másét, és azt úgyis elveszítik, adni szebb, mint kapni, mert aki így ad, magát adja. Soha nem felejtették el, hogy tehetségük Isten áldása, azt mások javára kell kamatoztatniuk, mert az nem csak az övéké – kapták, az alkotás nem feladat, hanem páratlan életöröm.

Elmentek, akikkel együtt kezdtem A Magyar Művészetértet. Együtt emlékezünk rájuk, akik még maradtunk: Korniss, Novák tata, Cserhalmi, Markó.

Hála a sorsomnak, hogy köztük élhettem a magamra szabott elv szerint: Ne kérj, adj. Adj, mielőtt kapsz.

Helló, Pali, üdvözlöm Imrét. Nem akarok, de majd jönöm kell nekem is.

Örök aláírásoddal zárom soraimat, neved, mint egy pecsét Aba király szobrába vésve:

Utóirat:

Pali rózsája kinyílt a halála napján

Három évvel ezelőtt lehetett: Pali felhívott, fogadnám-e nálunk őt és szobrász tanítványait az egyetemről.

Vidáman, s mint mindig, nagyhangú üdvözléssel érkezett. Megnyílt előtte a levegő is. Tanítványai kissé megszeppenten követték. A látogatásnak kettős célja volt. Bemutatta nekik, hogy néz ki egy Makovecz-ház, ha otthon (s nem pl. középület), ilyenben még nem volt részük. Másrészt eldicsekedett nekik a Szoborkerttel, annak alkotásaival (csendben tovább suhanva az ő királyszobra mellett). Szerettem ezt a helyzetet, úgy éreztem, mint aki megdicsőül.

Érkezéskor persze előkerült egy nagy darab füstölt szalonna a táskájából, s a kötelező kellék: virág Anikónak, a feleségemnek.

Ezúttal hagyományt tört. Nem vágott szépségeket hozott, hanem egy kis cserépben rózsabokrot.

-Hallgass ide – mondta Anikónak, pedig ő már eddig is hallgatta, lehetetlen volt elkerülni a hangorkánt -, ez most így szép, tartsd egy kicsit a szobában, hogy emlékezz ránk. – A diákok boldogan mosolyogtak. – Aztán ásson Lajos egy kis gödröt, és ültessétek ki. Akkor majd hosszú éveken át emlékeztek ránk.

Igaza is lett, meg nem is. A rózsató nem akart jeleskedni, úgy tűnt, hogy mint emlékhordozó, hamarosan eltűnik az életünkben. Szenvedett kint, nyáron melege volt, télen fázott, ősszel szomorkodott, tavasszal szunyókált, fejlődni tán lett volna nagy kedve, de így nem volt hozzá ereje. Rábíztam, nem erőszakoskodtam. Sajnáltam szegényt. Tavasszal megmetszettem a többivel együtt, de ezen rózsza esetében nem nagyon volt mit. Idén télen végül átültettem, minden jót kívántam neki, és hagytam kínlódni.

Bizonyára megtetszett neki valami a folyamatban. Tavasszal elkezdett nagyobb hajtásokat hozni, megnőni, emelgette a fejét. Külön koncepció szerint locsoltam, se sok ne legyen a víz, se kevés. Irtottam a levéltetveket, igazgattam rajta még metszéssel. Így is kicsi volt, de izmosodni kezdett benne az élet. Rózsája ott gyűjti az erőt a Meghalt, mert magyar... szobrai, Krisztus és a sziklatömb között.

Véletlenül éppen a kertben dolgoztam, mikor valamiért felszaladva elolvastam fia, Boldi sorait, gyász hírét a neten. Lecammogtam vissza, a rózsáját is megnéztem. Hátha egyszer lesz igazi, nagy, erős virágod. Majd ösztönösen, a szavak játékában Pali Virág nevű festőművész lányára gondoltam.

-Jó, Palikám, bocs, van Virágod. Igazi, nagy, erős.

Aznap este kinyílt a bokorról az első bimbó. Az első a három év alatt. Szép, piros rózsaszál.

Ezért mondom: igaz a lett Palinak, hosszú éveken át fog emlékeztetni rá. Ha véletlenül elfelejteném...

